

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra zahradní a krajinné architektury

Poetika a malebnost v krajině

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Zdeňka Patočková

Vedoucí práce: doc. ak. soch. Aleš Hnízdil

© 2017 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Poetika a malebnost v krajině" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 12. 4. 2017

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. ak. soch. Aleši Hnízdilovi za vedení mé diplomové práce, za užitečné rady, připomínky a čas, který mi věnoval. Mé poděkování taktéž patří doc. Ing. arch. Janu Vaňkovi CSc. za odbornou konzultaci.

Poetika a malebnost v krajině

Souhrn

Tato diplomová práce podává ucelený pohled na krajinu, její poetiku a malebnost. Zmiňuje nejen základní definice krajiny a krajinného rázu, ale také popisuje její struktury a typologie. Dále uvádí vnímání krajiny z pohledu člověka napříč stoletími. Následuje kapitola, která je věnována Karlu Hynkovi Máchovi, který byl nejen slavný básník a představitel romantismu, ale také malíř a cestovatel. Jsou zde zmapovány poetické a malebné aspekty krajiny pomocí jeho básní, poznatků a skic. Autorka se následně vydala po stopách Karla Hynka Máchy. Hlavním cílem bylo vnímat krajinu jinak. Zaměřit se zejména na její poetiku a malebnost a to jen pomocí vlastních očí, papíru a tužky.

Na literární rešerši navazuje projekt, který je situován do krajiny nedaleko Karlových Varů v západních Čechách. Konkrétně se jedná o okolí Andělské Hory. Diplomová práce nejdříve popisuje charakter území pomocí podrobných analýz. Jsou zde podrobně zhodnoceny historické analýzy, současný stav, přírodní podmínky i inventarizace dřevin. Na analýzy navazuje samotný projekt, kde je nejprve uveden celkový koncept a jeho základní principy. Následují podrobné návrhy jednotlivých míst. Projekt je zaměřen jak na krajinářské řešení, tak na obnovu drobné sakrální architektury a dalších prvků, které nejen přispějí k větší malebnosti krajiny, ale také podpoří *genia loci* místní krajiny. Navrhované prvky mají nejen obohatit zdejší krajinu a zpříjemnit pobyt návštěvníkům, ale také přimět k zamyšlení. Je důležité, aby se nezapomínalo na historický odkaz krajiny a předků.

Klíčová slova: krajina, poetika, malebnost, *genius loci*, Karel Hynek Mácha, Andělská Hora

Poetics and picturesqueness in landscape

Summary

This thesis offers a compact insight into landscape, its poetics and picturesqueness. It mentions not only basic landscape definition and landscape character but also its structures and typologies. Next, it describes how a person perceives the landscape through centuries. The next chapter is devoted to Karel Hynek Mácha who was not only a famous poet and representative of Romanticism but also a painter and traveler. Thesis maps poetics and picturesque aspects through poems, notes and sketches. Author then follows Karel Hynek Mácha. The main aim was to perceive the landscape differently. Main focus is on the poetic and picturesqueness only through her own eyes, paper and pencil without modern technology and just feel the magic of the moment.

Literary research is followed by a project which is situated near Karlovy Vary in the west part of the Czech Republic. Concretely is the landscape located nearby Andělská Hora. First, the thesis describes the character of the area by the help of analysis. There are historical analysis, actual condition, natural condition and trees inventory. Analysis is followed by the project which first contains general concept and its basic principles. Project also contains drawing of the individual sites. The project is aimed at both landscape solutions and restoration of small sacral architecture and other elements that will not only contribute to greater scenic beauty, but also support the *genius loci* of the local landscape. Proposed elements not only enrich the local landscape and enhance tourist's stay, but also get them to think. It is important to keep in mind the historical legacy and ancestral land.

Keywords: landscape, poetics, picturesqueness, *genius loci*, Karel Hynek Mácha, Andělská Hora

Obsah

1 Úvod.....	1	3.5.4 České středohoří.....	9
2 Cíl práce	1	3.5.5 Krkonoše	11
3 Literární rešerše.....	2	3.5.6 Po stopách Karla Hynka Máchy.....	14
3.1 Definice krajiny.....	2	4 Projekt	16
3.2 Krajinný ráz.....	2	4.1 Charakteristika území.....	16
3.3 Typologie a struktura krajiny	2	4.1.1 Andělská Hora.....	16
3.4 Vztah ke krajině (Vnímání krajiny)	3	4.1.2 Stihlův mlýn a kaple Panny Marie	17
3.4.1 Renesance	3	4.1.3 Šemnická skála.....	17
3.4.2 Holandská krajinomalba a pojem malebnost	3	4.1.4 Beraní Dvůr – kaple Křížové cesty	18
3.4.3 Lord Shaftesbury a anglická estetika 18. století	4	4.1.5 Skalky skřítků	18
3.4.4 Jean Jacques Rousseau a novověké vnímání přírody	4	5 Diskuze.....	19
3.4.5 Romantismus	5	6 Závěr.....	20
3.5 Karel Hynek Mácha	5	7 Seznam literatury.....	21
3.5.1 Osobnost Karla Hynka Máchy.....	5	8 Přílohy	24
3.5.2 Kokořínsko a hrad Bezděz.....	6		
3.5.3 Český ráj	7		

1 Úvod

Pojem krajina je velmi obecný pojem, který se ale týká každého. Krajina je již po staletí obrazem člověka, který ji výrazně ovlivňuje. Jedná se tedy o krajinu kulturní, která úzce souvisí s rozvojem osídlení a urbanizace. Je proto nutné o krajinu pečovat a chránit ji, neboť je důležitou součástí lidského bytí a ovlivňuje kvalitu lidských životů. Struktura krajiny vypovídá nejen o historii a filozofii, ale je také obrazem vztahu člověka ke krajině. Významným aspektem krajiny je také její jedinečnost. Postupně se tento jev vytrácí a vzniká jednotná uniformní krajina. Stejně tak jako jsou Čechy bohatá země krajů a povah, je bohatá i česká krajina. Proto je důležitým úkolem krajináře zachovat tuto jedinečnost a originalitu krajiny, aby postupně nedocházelo ke ztrátě biodiverzity a kulturní identity.

Zákony a novely o krajině často nejsou dostatečně pružné, a proto je nutné reagovat s citem. Je nutné se na krajinu dívat nejen z funkčního hlediska, ale je zde ještě jeden pohled, na který se v poslední době často zapomíná. Jedná se o pohled očima romantiků a básníků. A právě dívat se na krajinu i jinými očima je cílem předložené diplomové práce. Obsahuje nejen podrobné analýzy řešeného území, ale také malebné a poetické prvky, které obohatí místní krajinu. Je důležité zachovat paměť krajiny a navrátit jí i duchovní hodnoty. Příkladem jsou boží muka, kapličky a křížky. Zde konkrétně se jedná o kapli Křížové cesty a zvoničku v osadě Beraní Dvůr. Díky těmto drobným prvkům sakrální architektury dostává krajina nový rozměr. Jedná se především o rozměr lidský, kde se krajina přibližuje k člověku. Dalším poetickým prvkem v krajině, o který je nutné pečovat, jsou aleje, a proto jim samotný projekt věnuje značnou pozornost. V osadě Beraní Dvůr pomáhají rozčlenit velkou plochu orné půdy, u Andělské Hory zase přispívají k lepšímu přechodu krajiny do intravilánu obce. Aleje jsou ozdobou české krajiny, jsou její součástí. Mají také silný historický i kulturní odkaz. Někdy stačí malé zásahy, díky kterým se krajina stává malebnější a poetičtější.

2 Cíl práce

Cílem diplomové práce je podat ucelený pohled na téma poetika a malebnost v krajině. V první části je práce zaměřena na pojem krajina, kde je popsána její definice a typy krajinného rázu. V další části je zmapován vztah člověka ke krajině v období od renesance po romantismus. Následuje obsáhlá kapitola věnující se Karlu Hynkovi Máchovi a jeho cestě do Krkonoš, z které posléze vzniká dílo *Pouť krkonošská*.

Na základě předchozí literární rešerše bude vytvořen vlastní projekt v konkrétní krajině. Jedná se o krajinu v okolí Andělské Hory v západních Čechách. Cílem projektu je navrhnout prvky, které nejen zvýší estetické vnímání daného místa, ale také přimějí k zamyšlení. Navržené prvky dále podtrhnou malebnost zdejší specifické krajiny, ale také naváží na historický odkaz a duchovní hodnoty konkrétního místa.

3 Literární rešerše

3.1 Definice krajiny

Pojem krajina je všem dobře známý, každý si něco pod tím to pojmem vybaví. Ale jedná se zároveň o pojem obtížně uchopitelný a definovatelný. Krajina se týká každého z nás, neboť je součástí našeho obytného prostoru. Poskytuje prostor nejen lidem, ale také živočichům a rostlinám. Definice krajiny mohou být velmi různorodé a subjektivní. Krajina je ale zajisté něco, co si zaslouží pozornost a ochranu.

Pojem krajina je definován zákonem č. 114/ 1992 Sb. jako „část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky.“ Podle Václava Cílka (2010) je krajina dynamická veličina, která má jak svého předchůdce, tak svého následovníka. Dnešní krajina je mozaikou různě starých krajin.

Podle Evropské úmluvy o krajině z roku 2000 je krajina chápána jako část území vnímané obyvateli, jehož charakter je výsledkem působení přírodních nebo lidských činitelů a jejich významných vztahů.

3.2 Krajinný ráz

Jednou z nejdůležitějších vlastností každé krajiny je její ráz. Úkolem člověka je tento krajinný ráz chránit a zabránit činnostem, které by mohly snížit nebo změnit ráz krajiny. Obzvláště v poslední době ovlivňují krajinný ráz nové technické dominanty jako například věže a stožáry telekomunikačních zařízení. Součástí krajinného rázu jsou i duchovní hodnoty krajiny. S tímto pojmem souvisí také pojem genius loci. Jedná se o ještě méně uchopitelný termín, než je krajinný ráz. Genius loci vystihuje atmosféru místa a je důvodem, proč se na ono místo stále vracíme. Genius loci představuje duchovní náboj krajiny. Další pojem Topos pochází z řečtiny a znamená místo. Nejedná se jen o polohu místa, ale souvisí s tím také osudy a příběhy lidí, kteří jsou s určitým místem spjaty. Často se mluví také o literárním toposu. Podle Václava Cílka (2014) má velkou sílu postava, která utváří nejenom příběh ale také charakter daného místa. Příkladem je Karel Hynek Mácha, který je neodmyslitelně spjatý s českou krajinou (Löw a Míchal, 2003).

Termínu krajinný ráz odpovídá pojem, který je určen zejména morfologií terénu, charakterem vodních toků a vegetačního krytu. Jedná se o takzvaný charakter krajiny dobře známý pod anglickým pojmem landscape character. Krajinný ráz je typický především dvěma vlastnostmi. Jedná se

o proměnlivost a neopakovatelnost. Proměnlivost rázu lze vnímat především v závislosti na časovém období. Krajina má svojí paměť, díky které si lze připomenout její historické i kulturní hodnoty. Krajinu lze také považovat za kulturní paměť národa. Velké množství pověstí, literárních ale také kulturních děl má vztah ke konkrétní krajině, ke konkrétnímu místu. Příkladem jsou Staré pověsti české od Aloise Jiráska a díla od Karla Hynka Máchy (Cílek, 2010).

„Krajinný ráz, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti, je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotou. Zásahy do krajinného rázu, zejména umístování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonické měřítko a vztahy v krajině.“ (§12, odst. 1, zák. č. 114/92 Sb.)

3.3 Typologie a struktura krajiny

Základní rozdělení je na krajinu přírodní, kulturní a devastovanou. Někdy se lze setkat s rozdělením na krajinu přírodní a kulturní, přičemž kulturní krajina se dále dělí na obhospodařovanou, degradovanou a devastovanou krajinu. Přírodní krajina je charakteristická tím, že vliv člověka je zde jen nepatrný. V dnešní době je však velmi těžké najít místa, která nejsou ovlivněna lidskou činností. Příkladem přírodní krajiny v České republice je Boubínský prales. I zde lze ovšem spatřit výtvořiny lidské práce jako například umělá nádrž. Obhospodařovaná krajina je taková, kde hospodaření člověka probíhá v souladu s přírodou a nedochází tak zde k narušení reliéfu a autoregulačních funkcí krajiny. Obhospodařovanou krajinu lze v České republice spatřit například v podhůří Šumavy. Dalším typem kulturní krajiny je krajina degradovaná. Jak již z názvu vyplývá, dochází zde k narušení samoobnovující funkce krajiny. Důvodem je lidská činnost, která je zde zastoupená především v podobě zemědělství, ale také průmyslu. Typická degradovaná krajina se nachází v Polabí. Posledním typem je devastovaná krajina, na které se nejvíce negativně projevila antropogenní činnost. Dochází zde ke změně reliéfu. Krajina má svojí paměť a určité citové hodnoty. Jedna ze základních pamětí krajiny je dána jejím reliéfem. Změna reliéfu poškodí navždy paměť krajiny. Typickým příkladem je změna reliéfu v důsledku těžby uhlí. Dochází taktéž k napřímení vodních toků a zamoření krajiny škodlivými látkami. Devastovaná krajina se nachází například na Sokolovsku a Mostecku (Löw a Míchal, 2003).

Další typologie krajiny dle Löwa a Míchala (2003) je rozdělení podle způsobu využívání. Rozlišuje se krajina zemědělská, lesozemědělská, lesní, rybníční, urbanizovaná, horských údolí a krajina bez vylišeného způsobu využití.

3.4 Vztah ke krajině (Vnímání krajiny)

Vztah člověka k přírodě a ke krajině prošel během staletí značnou obměnou. Estetické vnímání přírody nebylo vždy samozřejmostí. Nejdříve člověk vnímal krajinu zejména pro její užitnou či jinou funkci. V antice dochází k ocenění jednotlivých objektů jako například květu či údolí. Postupně dochází k ocenění krajiny jako celku. Vyvíjí se také názor na hory. Jedním z hlavních propagátorů přírodních krás byl francouzský filozof a spisovatel Jean Jacques Rousseau. Na jeho názory také navazuje Karel Hynek Mácha, představitel romantismu. Pro téma poetika a malebnost v krajině je nesmírně důležité porozumět, jak se v průběhu času měnil názor i vztah k přírodě samotné. Vývoj lidského chápání přírody lze také spatřit na příkladu umění a to zejména krajinomalby. Důležitou roli hrálo také náboženství a vztah k Bohu. Významný byl taktéž vývoj filozofie a přírodních věd, které umožnily nové pohledy na přírodu (Stibral, 2005).

3.4.1 Renesance

Kenneth Clark (1976) ve své knize *Landscape into Art* rozlišuje několik typů krajin. Nejtypičtější krajinou pro období renesance je podle něj krajina faktu, kde se uplatňují metody geometrizace. Takové krajiny kreslili Jan van Eyck, Bruegel či Dürer. Dalším příkladem je krajina fantastická, kde jsou vysněné až mysteriózní scenérie. Zobrazovány jsou zejména temné nedotčené pralesy. Příkladem je holandský malíř Bosch. Dalším typem je krajina ideální, kde dochází k návratu k antice jako k největšímu vzoru. Objevuje se zde krajina arkadská. Pod tímto pojmem si lze představit zvlněnou až kopcovitou krajinu, kde se střídají lesíky s pastvinami. V takové krajině se nachází dostatek vody i zvíře v podobě stád. Mohou se zde vyskytovat také drobné stavby antické architektury nebo mytologické bytosti. Arkadský typ krajiny se stal vzorem pro první evropské krajinomalby.

V období renesance stoupá také zájem o okrasné zahrady. Renesanční zahrady jsou typické svým pravidelným geometrickým členěním. Mezi základní principy patří opakování, rytmus, přehlednost, pravidelnost a šachovnicový rastr. Zahrada je od okolí oddělena zdmi nebo špalíry ovocných stromů (Bryan, 2013).

V renesanci se také poprvé objevuje zájem o hory. Za první výpravu na horu pro potěšení bývá považována cesta, kterou absolvoval italský básník Francesco Petrarca v roce 1336. Básník podnikl výpravu na jihofrancouzskou horu Mons Ventosus (1912 m). Ovšem díky záznamům, které si při své cestě vedl, lze zjistit, že se nejedná o žádný obdiv k horám či okolní krajině. Nadšení a obdiv k horám lze spatřit až u švýcarského lékaře a přírodovědce Conrada Gessnera, který v 16. století nejdříve na hory stoupal kvůli sběru léčivých rostlin. Brzy se z něj ale stává zapálený

vysokohorský turista, který líčí své pocity nadšení, které se mu dostávají na vrcholcích hor. Pro estetický zážitek navštěvoval krajinu Aeneas Silvius Piccolomini, pozdější papež Pius II. Jedná se o zcela nový pohled na krajinu. Byl naprosto okouzlen právě malebností a poetičností krajiny a to zejména krajiny v oblasti Toskánska (Stibral, 2005).

Cesty do dalekých, zejména tropických, končin zřejmě pomohly Evropanům si lépe uvědomit estetickou hodnotu přírody. Velký vliv nejen na dějiny, ale také právě na nové chápání a vnímání přírody měl Kryštof Kolumbus. Todorov (1996) v knize *Dobytí Ameriky* píše, že Kolumbus má již novověký přístup k přírodě. Krásu nově objevené exotické krajiny popisuje bez ohledu na její užitečnost či funkci. Todorov (1996) píše: „*Nekonečný obdiv k přírodě, tak intenzivní, že se nespojuje žádnou interpretací a žádnou funkcí: je to opojení přírodou zbavené propříště jakéhokoliv účelu.*“. Je zde obrovský posun oproti antickému a středověkému chápání přírody.

3.4.2 Holandská krajinomalba a pojem malebnost

Pojem malebnost se objevuje v 17. století v Holandsku. Holandsky je malebnost *Schilderachtig*. Tento nový termín se postupně šíří do Itálie a Francie a odtud dále do Anglie, kde je malebnost známá pod anglickým slovíčkem *picturesque*, které se hojně používá dodnes. Malebnost se stane výrazem pro ocenění krajinné krásy. Tento termín vyjadřoval jak vhodnost určité krajiny k malířskému ztvárnění, tak výtvarnou a estetickou hodnotu krajiny samotné. Byli to právě mistři holandské krajinomalby, kteří ukazovali krásu krajiny ve své prosté skutečnosti. Pro holandské umělce nebyl zájem o přírodu ničím novým. Příkladem je Hieronymus Bosch, který žil na přelomu 15. a 16. století. Holandští krajináři jsou nejprve fascinováni Itálií a podnikají cesty do věčného města – Říma. Zážitky z cest je většinou inspirují do konce života, a tak v jejich malbě převažují horské scenérie. Jedná se o takzvaně ideální typ krajiny. Na začátku 17. století se začala další generace holandských malířů soustředit na krajinu domácí. Příkladem je van Goyen (1596 – 1656) či Rembrandt (1606 -1669). Jedná se o výrazný posun v myšlení a chápání krajiny. Jedním z důležitých aspektů je změna sociálně – náboženských poměrů v zemi. Holandská krajinomalba se stává něčím více než pouhým uměleckým dílem. Stává se předmětem národní identifikace a pýchy. Velký význam mělo také přijetí protestantství v Holandsku a části Německa. Změna náboženství znamenala také změnu v námětech umělců. Byly potlačeny obrazy s motivy svatých. Naopak velký rozvoj zaznamenala krajina, portrét a zátiší. Před malíři se nabízela nová výzva, zobrazit Boha v protestanství. Nejedná se však o vyobrazení konkrétní, jako tomu je v katolicismu, Bůh zde má podobu mnohem abstraktnější. Příroda se tak stává jakýmsi pojítkem mezi Bohem a lidmi. Zde lze nalézt podobu s romantismem. Dochází zde k upevnění náboženského smyslu (Stibral, 2005).

V holandské krajinomalbě dochází k odlišné úloze člověka. Člověk zde již není středem pozornosti, ale je jen doplňkovou součástí pozadí. Hraje roli stafáže nebo zde již není zobrazen vůbec. Snahou je znázornit co nejreálněji krajinu, a to především provincii Holland. Na obrazech holandských mistrů je proto vyobrazena plochá krajina s množstvím vodních kanálů, které jsou tak typické pro holandskou krajinu. Emil Filla (1959) ve své knize Jan van Goyen – Úvahy o krajinářství píše, že takto realisticky, pokorně a všedně zobrazené krajiny vypovídají o hluboké oduševnělosti. Filla také považuje za nejvyšší hodnotu umění schopnost zhodnocení věcí a výjevů nejběžnějších.

Ve 40. letech 17. století nastupuje nová generace, se kterou přichází i nové inspirace a směry. Holanští mistři nekreslí jen reálnou holandskou krajinu, ale začínají se zde objevovat i prvky, které zde chybí. Příkladem jsou staré lesy, ale i jednotlivé solitéry. Krajina začíná mít melancholický nádech. Projevují se zde romantické rysy. Malíř Jacob van Ruisdael začíná do své krajinomalby promítat také více emocí, až patosu. Inspiraci hledal mimo jiné také v Německu, a tak se v jeho dílech objevují motivy temných bažinatých lesů. Jeho tvorbu obdivoval také Goethe (Stibral, 2005).

Dnešní obraz holandské krajiny již není tak malebný a poetický. Dříve klikaté vodní plochy se v mnoha případech proměnily v technicky napřímené kanály. Cesty nahradily velké dálnice a nepravidelné remízky zas pravidelně vysázené dřeviny (Stibral, 2005).

3.4.3 Lord Shaftesbury a anglická estetika 18. století

Shaftesbury stojí na začátku estetického obdivu ke kultivované krajině a kráse zahrad, ale také na počátku obdivu moderního člověka k přírodě volné. Podle něj je příroda dílo Boží, což ukazuje na jeho ovlivnění křesťanstvím. Antický vliv se u něj objevuje například prostřednictvím nymf. Velkou novinkou zde je, že Shaftesbury považuje přírodu za krásnou celou, ne jen její určitou část. Staví se proti geometrizaci přírody, tedy i proti francouzským parkům. Svůj obdiv vyjadřuje k přírodě volné, jelikož přesně tak vzešla z rukou Boží. Člověk přírodu násilně přetváří a geometrizuje. Shaftesbury se také zabývá myšlenkou kontrastu mezi volnou přírodou a městem. Tuto myšlenku pak více rozvede jeho následovník Rousseau v 18. století. Roku 1686 podnik Shaftesbury výpravu do Alp, čímž přispěl k jejich popularizaci. Hory pro něj však ještě neznamenají v prvotní řadě estetické krásno, považuje je spíše za vznešené. Příroda má pro Shaftesburyho ještě další význam a to etický. Krása přírody má podle něj pozitivní vliv na lidskou morálku. Příroda také ukazuje člověku správnou cestu životem (Stibral, 2005).

Příroda v estetice 18. století je pojímána mnohem konkrétněji, než tomu bylo ve století 17. Příroda je zde vnímána konkrétně formou lesů, hor, zvířat i lidí. Umění je podřazeno přírodě, jelikož jí pouze kopíruje. Začíná vznikat „kult přírody“. Opět nabývá na významu pojem vznešenost –

sublime. Dalším důležitým výrazem je pojem malebnost – picturesque, o kterém byla zmínka již v předchozí kapitole. Tento pojem se postupně začíná používat pro estetické hodnoty přírody. William Gilpin v druhé polovině 18. století vydává popisy svých cest po Anglii a zde se už termín malebnost hojně vyskytuje. Vnímá potřebu vymezit rozdíl mezi objekty, které jsou pěkné a které malebné. Malebností se rozumí krása v přírodě, která na pozorovatele působí malířskými efekty (Malcolm, 1999; Stibral, 2005).

Odpor ke geometrickým zahradám a ocenění volné přírody vede k vytvoření anglického parku. Nelibost ke geometrizaci přírody má v Anglii již delší tradici. Příkladem je Francis Bacon (1561 – 1626) i Adisson, kteří upřednostňovali volnou přírodu se zvlněným terénem před geometricky upravenou barokní zahradou. Ideálem se tak stává příroda nepřetvořená lidskou rukou. Mezi základní principy anglického parku patří nepravidelnost, nesymetričnost, volné travnaté plochy a otevřenost do okolní krajiny. Básník William Shenstone zpracoval jako první své myšlenky teoreticky a použil dnes již dobře známý termín landscape garden (Otruba, 2005).

V anglickém parku se uplatňuje nepravidelné vedení cest a rozčlenění krajiny živými ploty. Objevují se zde umělé zříceniny, pustevny i jeskyně. Anglická zahrada již není zahradou architektonickou, ale stává se zahradou malířskou po vzoru čínských zahrad. Velkou inspirací se stala krajinomalba (Otruba, 2005).

3.4.4 Jean Jacques Rousseau a novověké vnímání přírody

Jean Jacques Rousseau byl francouzský filozof a spisovatel švýcarského původu, který žil v 18. století. Rousseau nechápe přírodu jako mrtvou hmotu, ale jako představitele existence Boží. Rousseau byl nejdříve protestant, postupně je mu ale blíže víra katolická. Vždy je ale silně proti instituci církve. Příroda se v jeho pojetí stává zástupcem Boha. Dochází zde ke střetu přírody a civilizace. Příroda představuje ráj, naopak civilizace neřest. Krajina podle Rousseaua je místem, kde člověk může být sám. Nejen sám se sebou, ale také sám s Bohem. Rousseau (1929) „*Nikdy jsem tolik nemyslel, tolik neviděl, tolik neprocítil své já, smím-li tak říci, jako na těch cestách, které jsem konal sám a pěšky.*“ Zde lze shledat podobnost s Karlem Hynkem Máchou, kterému byl přístup Rousseaua velmi blízký.

Příroda je pro Rousseaua místem naprosté svobody. Nejvíce je uchvácen krajinou divokou, zejména lesy. Divoká krajina je symbolem svobody. Naopak krajinu kulturní, jako je například pole, považuje za znak otroctví. Všeobecně však venkov vnímá velmi pozitivně. Staví ho jako protipól hlučného města. Venkov pro něj znamená ideál harmonického života. Jedná se o přelomový názor, jelikož až do této doby považovali vzdělanci život na venkově za velmi nudný. Negativně se také

staví k přehnané péči člověka o zvířata. Příroda má i význam pedagogický. Poskytuje ideální prostředí pro přírodovědná zkoumání. Příroda působí také velmi pozitivně na lidskou mysl, dobře formuje city (Stibral, 2005).

Rousseau je kromě jezer a ostrovů fascinován zejména horami. V jeho době se nejednalo o věc obvyklou. Ještě Denis Diderot ve svých filozofických úvahách popisuje, že les, hory a propasti jsou líbivé pouze v malířství, nikoliv však ve skutečnosti. Je to právě Rousseau, kdo popisuje divokost přírody jako přírodní ideál. Rousseau má také obdiv k přírodě kultivované – zahradě, přičemž opovrhne francouzskými zahradami, které jsou příliš geometrizované. Takto přesně upravená zahrada je výtvozem civilizace a poukazuje na její umělost. Rousseau inklinuje spíše k anglickým zahradám. Jsou tu ovšem některé odlišnosti. Jeho ideální zahrada je uzavřená, oddělená od okolí. Angličané naopak podporují propojení zahrady s krajinou (Stibral, 2005).

3.4.5 Romantismus

Cloninger et al. (1994) rozlišuje tři základní vztahy ke krajině. Jedná se o utilitárně funkcionalistický, klasicistní a romantický vztah. Klasicismus je umělecký směr a sloh, který vznikl ve Francii v druhé polovině 17. století. Důraz kladl hlavně na rozumovou kázeň, vzorem je antika. Důležitým prvkem kromě uměřenosti je také harmonie a řád. Klasicistní vztah ke krajině se proto projevuje u lidí, pro které jsou důležité hodnoty klidu a bezpečí. Je pro ně více podstatná harmonie a celkový soulad než kontrast a výraznost. Krajina zde také navazuje na antický ideál, kde se propojuje duchovní i fyzická harmonie člověka. Za nejvyšší estetickou hodnotu je považován soulad lidských činů s přírodní podstatou krajiny. Současným příkladem klasicistního vztahu ke krajině je přístup dvou zahradníků, kteří se domnívají, že krajina, která je neovlivněná lidskou péčí a činností, je pro člověka nepřátelská a působí velmi monotónně. Lidská činnost dodává této krajině nový lidský rozměr. Příkladem je budování prvních cest. Nejprve přichází na řadu zásahy, které jsou nezbytné pro lidské přežití a až potom se dostávají na řadu zásahy estetické (Löw a Míchal, 2003).

Romantický vztah ke krajině vyznávali především lidé, kteří neměli rádi přelidněná města a hektické životní tempo. Krajina stojí v protikladu vůči městu. Důležitou hodnotou je rozmanitost krajiny oproti upravené klasicistní zahradě. Oceňuje se zde divokost, původnost a nedotčenost krajiny. Členitost terénu, skály, rokle, jeskyně i propasti jsou typické pro romantický vztah ke krajině. Důležitosti také nabývají dálkové panoramatické pohledy na krajinu. Romantičtí lidé hledají panenskou přírodu (Löw a Míchal, 2003).

Romantismus je umělecký směr konce 18. století a začátku 19. století, který je reakcí na osvícenské 18. století, kde byl důležitým prvkem rozum. Romantismus také vzniká jako protiklad

vůči všemu klasickému. Namísto antiky se do popředí dostává gotika. Důležitým prvkem je zde cit a duše. Romantik nehledá sílu v rozumu, ale obrací se ke svému nitru. Základními estetickými hodnotami jsou především kontrast a malebnost. Objevuje se zde také nové chápání přírody i historie. Dochází k idealizaci lidového umění, k oblíbě pohádek (bratři Grimmové), mýtů a starých literárních děl. V romantismu se příroda stala pojítkem mezi Bohem a člověkem. Romantici často putují osaměle krajem, ale nejsou nikdy doopravdy sami. Dochází k souznění přírody, člověka a Boha (Jarvis, 2004).

V romantismu také začíná rozvoj pěší turistiky. Dříve se cestovalo většinou ve formě náboženských poutí či za návštěvou exotické země. Již v 18. století se však praktikovala turistika za účelem zhlédnutí přírodních krás. Místo exotických zemí se začala navštěvovat krajina v těsné blízkosti domova. V romantismu se tento trend netýkal už jen vyšší vrstvy a intelektuálů, ale také ostatních vrstev měšťanstva. Inspiraci hledali zejména v četbě. Jedním z hlavních míst zájmů se staly hory. Nejdříve po české krajině chodili němečtí intelektuálové jako například Goethe či Humboldt. Postupně této vášni propadlo i české obyvatelstvo a začíná tak rozvoj turismu. Oblíbené jsou zejména pohraniční hory, ale také České středohoří v čele s Milešovkou. Vznikají také první turistické organizace. Roku 1862 vzniká Sokol. Nejedná se jen o organizaci tělovýchovnou, ale také turistickou. Klub českých turistů vzniká až o 26 let později (Stibral, 2005).

S romantismem je také spojen další známý pojem a tím je ochrana přírody. Začíná se projevovat vůbec první uvědomělá ochrana přírody a ekologické myšlení. Romantikům jako milovníkům přírody nebylo jedno, jak se s přírodou zachází. Pro ně nepředstavovala příroda pouhý pojem, ale konkrétní hory, stromy a jiná oblíbená místa, ke kterým měli hluboký osobní vztah. Příkladem je Němec Caspar David Friedrich, který neváhá utratit peníze za kus půdy, jen aby zachránil vrby před kácením. Začíná se také objevovat myšlenka o vytvoření chráněných území. V Čechách se první rezervací stal v roce 1836 Žofínský prales nedaleko Nových Hradů. Zakladatelem byl hrabě Buquoy (Stibral, 2005).

3.5 Karel Hynek Mácha

3.5.1 Osobnost Karla Hynka Máchy

Karel Hynek Mácha nebyl jen významným českým básníkem, ale také vášnivým cestovatelem, který poznal naši vlast jako málokdo z jeho současníků. Máchu malebnost a poetičnost české krajiny velmi inspirovala. Byl poutníkem, kterého uchvacovaly zejména hrady, romantické zříceniny a hory. O svých cestách si vedl zápisník, a jelikož byl i výtvarně velmi nadaný, doplňoval si své zápisky kresbami a akvarely, které vznikaly přímo v plenéru. Vedl si také zápisník s názvem

Hrady spatřené, kde lze nalézt seznam 90 hradů, které Mácha osobně navštívil. Jedná se o úctyhodné číslo, jelikož je nutné si uvědomit, že všechny hrady navštívil pěšky. I zde se objevují četné skici, které později pečlivě překresloval. Při svých toulkách dával průchod své romantické a melancholické duši. Velmi na něj působila noční krajina ozářená měsíčním světlem. Karla Hynka Máchu dokonale vystihuje název knihy od Václava Větvíčky (2010) Poutník okouzlený rodnou zemí.

Máchu velmi ovlivňovala četba jiných světoznámých autorů, jako byl Shakespeare, Goethe a lord Byron. Bylo jen otázkou času, než svoje romantické představy o rozeklaných skaliskách a horách, o kterých zatím jen četl, zasadí do konkrétní krajiny. Proto roku 1833 podnikl pouť krkonošskou, podle které posléze vznikla známá básnická próza Pouť krkonošská. Mácha se na cestu důkladně připravil pomocí knih a map. Dalším podnětem k napsání této prózy byl i hrůzný sen, jak později sám Mácha přiznal v dopise kamarádovi Hindlovi. Vliv na jeho rozpoložení a příčinou onoho děsivého snu bylo čtení již zmíněného lorda Byrona, Mickiewicze a zříceniny bezděžské. Právě Bezděz a Kokořínsko jsou neodmyslitelně spjaty s Karlem Hynkem Máchou. Bezděz Máchu přitahoval jako magnet. Právě zdejší oblast pro básníka představovala tajemnou a nadpřirozenou krajinu (Susa, 2010).

Pro Máchu je typické, že pozadí děje vytváří reálná česká krajina. Krajina v jeho dílech není jen pouhou kulisou. Promítá se zde osobní vztah Máchy k přírodě a obzvláště ke krajině Kokořínska. Poetika krajiny koresponduje s malebností jeho veršů. Prostřednictvím básní i prozaických děl popisuje Karel Hynek Mácha genia loci navštívených míst. Nejedná se o pouhý popis krajiny, krajina je obohacena o jeho fantazii. Propojuje estetické hodnoty krajiny s představivostí romantického básníka. Mácha nejraději tvořil pod širým nebem, tvořil takzvaně v plenéru. Jeho literární tvorba je propojena se skutečnou krajinou, kde se promítají vzpomínky z cest s rozpoložením jeho duše (Čáka, 2006).

3.5.2 Kokořínsko a hrad Bezděz

Mácha na krkonošskou pouť vyrazil 20. srpna 1833 časně ráno. Den zakončil na hradě Kokořín. Kokořínsko je někdy po právu označováno jako krajina poutnická. Zdejší krajina v čele s hradem Kokořín na Máchu velmi zapůsobila, a tak zde umístil děj svého románu Cikáni. Krajinu Kokořínska vystihuje následující úryvek ze samého závěru románu.

„Kolem něho kvetoucí lučiny, úrodné pole, modré lesy, jeho vlast, jeho dědictví. V dálce temné hory – valící se co zsinalé vlny k růžovému nebi a jeho zkrvavělým obláčkům - loučily se s osamělým poutníkem.“ (Mácha, 2012).

Karel Hynek Mácha považoval za poetickou také kulturní krajinu, tedy krajinu, kde dochází ke vzájemnému působení přírody a člověka. Příkladem jsou právě již zmiňovaná úrodná pole. Opět zde lze spatřit motiv hor. Dalším poetickým prvkem, který Mácha často zmiňuje, je krajina při západu slunce. Krajina tehdy nabývá zcela nových obrysů. Obzvláště zbarvení oblohy při západu slunce dávalo krajině nový romantický rozměr. *„V růžových červánkách plane země v objetí večerním jako krásný, tichý obraz; jen nejbližší krajina jest jasná...“* (Mácha, 2012).

Vydání tohoto románu se však básník nedočkal, knižně byl poprvé vydán až v roce 1857. Za dob Karla Hynka Máchy vypadal hrad Kokořín jinak než dnes. Jednalo se o neupravenou zříceninu. Dnešní novodobá podoba by se jistě Máchovi tak nelíbila. Opuštěná zřícenina se dokonale hodila do okolní krajiny a k romantické duši básníka. Byla zde jen věž a čtyři holé stěny někdejšího paláce. Byly zde také sklepy vytesané v pískovci, zde zřejmě Mácha v noci z 20. na 21. srpna přespal (Čáka, 2006).

Další den měl podle plánu přespát v Mladé Boleslavi, ale zdržel se na již zmiňovaném Bezdězu. Do zápisníku si napsal:

"Na Bezdězi. Oblaka nade mnou co stáda beránků, za horami však černý, hustý mrak, temnější než stíny tmavé horní. Vítr zanášel sem tam již požloutlé listí. Krávy. Papršlek sluneční. Duha kus, jako obraz v černém rámu. Ostrůvek na jezeru Hiršbergském, silnice - visky. Hřib. Za horami vycházelo slunce vzdálených světů; - naše zapadlo. Sám na noc v zříceninách. Tišeji a slavněji lesy hučely, z dálky pes a houkání. Mnohý list sletěl dolů, bylo mu zde samotno, smutno, pusto, aby zemřel mezi kvítím polním, jako králové, jen studené kamení." (Mácha, 1959).

Západ slunce nad malebnou krajinou a měsíčním svitem osvětlený hrad inspiroval Máchu k napsání povídky Večer na Bezdězu, která je součástí cyklu Obrazy ze života mého. Bezděz se zřejmě také stal předlohou gotického kláštera, který spatřila hlavní postava prózy Pouť krkonošská na vrcholu Sněžky (Čáka, 2006).

Bezděz je zřejmě Máchovou nejoblíbenější horou. Na vyšší ze dvou znělcových homolů se dodnes zachoval raně gotický hrad. Nebyl to jen samotný Bezděz, který Karla Hynka Máchu učaroval, ale také jeho okolí. Na sever od hory se nachází chudé písčité půdy, které vytvářejí příznivé podmínky pro nespočet borových lesů, které se zde vyskytují. Nacházejí se zde také rozlehlé písčité rybníky. Nejznámější vodní plochou je Máchovo jezero. Název Máchovo jezero ale pochází až z 20. století, dříve to byl po staletí Velký rybník. Rybník založil roku 1366 Karel IV. Měl sloužit nejen k chovu ryb, ale také jako retenční nádrž, která by chránila své okolí při velké vodě. Název Velký rybník byl příznačný, jelikož se v té době jednalo o největší rybník v Čechách. Hrabě Adolf

Valdštejn za dob první republiky částečně zpřístupnil Velký rybník rekreaci a tím postupně nastává turistický rozkvět zdejší malebné oblasti, který trvá dodnes. Vznikají zde první pláže a zanedlouho také lodní doprava mezi Doksy a Starými Splavy. Jelikož turisté zdejší krajem nechtěli jen projíždět, ale užít si zde delší rekreaci, vzniká řada hotelů a penzionů v bezprostřední blízkosti rybníka, kterému se stále častěji začíná říkat jezero. Postupně se začíná objevovat dnes již známý název Máchovo jezero, neboť žádný český básník či literát nebyl se zdejší krajem spjat tak úzce jako právě Mácha. Otázkou ovšem zůstává, co by na dnešní podobu jezera, které nese jeho jméno, říkal básník sám. Určitě se velmi liší od dob, kdy sem básník podnikal své romantické toulky a nechával se inspirovat zdejší krajinou, mimo jiné pro vznik svého nejznámějšího díla Máj (Fialová a Slunečko, 2013; Větvička 2010).

Zde se opět projevila Máchova obliba kulturní krajiny. Neobdivuje zde jen okolní malebnou krajinu, ale také výtvar lidské práce – zříceninu hradu Bezděz. Obecně pro 19. století je charakteristické, že poutníci a cestovatele navštěvovali středověké hrady a zříceniny na skaliskách, které odkazovaly na rytířskou minulost. V současné době se do popředí dostávají památné stromy, kameny a kapličky v krajině. Jedná se o posun od nacionálně vnímané krajiny ke krajině mající význam více ekologický a mýtický (Cílek, 2010).

Na obrázku číslo 1 lze vidět kolorovanou kresbu Bezdězu od Karla Hynka Máchy.

Obrázek 1: Hrad Bezděz, pohled od jihovýchodu

Zdroj: www.hrady-zriceniny.cz

Oba Bezdězy (Velký i Malý) jsou tvořeny sopečnými horninami a nachází se 604 respektive 578 metrů nad mořem. Je odtud tedy nádherný rozhled do okolí. Tvoří také jakýsi spojovací můstek mezi Českým rájem a Kokořínskem. Bezděz má tu výhodu, že se jedná o historicky cenné dílo

a zároveň leží v krásné krajině. To vše mu dává další, až možná duchovní rozměr, který okouzli nejen Karla Hynka Máchu. Bezděz byl od nepaměti poutním místem, stal se hlavním cílem všech romantiků v čele s Máchou. Tajuplná atmosféra dala vzniknout i mnoha pověstem. Například Zdeněk Hoffmann popisuje pověst o dvou staroslovanských bůzcích, z nichž na každém vrcholu sídlí jeden. Na velkém je to bůzek Běs a na tom menším zase Děs (Kňap a Tůma, 2010).

Bezděz nechal vybudovat Otakar Přemysl II. v roce 1264 jako strážní hrad, který měl Čechy chránit především proti Sasům a Braniborům. Po prohrané bitvě na Moravském poli světil vítězný Rudolf Habsburský Přemyslova syna Václava Otovi Braniborskému. Ten nechal malého Václava i s jeho matkou Kunhutou uvěznit na hrad Bezděz. Mladý králevic zde strávil něco přes půl roku, poté ho nechali odvézt do Branibor. Po čtyřech letech byl vykoupen českou šlechtou a vrací se zpět do vlasti, kde se ujal vlády. Je velmi udivující, že Václav na Bezděz nezanevřel. Nejen že začal podporovat obce v podhradí, ale také se podílel na jeho dostavbě. O věznění Václava je také známá báseň Vězeň na Bezdězu od Svatopluka Čecha (Menclová a Míka, 1961).

Dispozici hradu Bezděz určila nejen tehdejší tradice výstavby, ale také samotná příroda. Rozhodujícím faktorem zde totiž byl také terén a jeho reliéf. Výstavba hradu musela být proto velmi obtížná, ale zároveň mu terén pomohl k jeho obranné funkci. Také poloha je pro obranný hrad velmi příznačná, jelikož z něj šlo kontrolovat téměř čtvrtinu Čech. Nachází se v ideálním místě, na půli cesty mezi Prahou a pohraničními horami. Oproti jiným hradům zde nenajdeme žádné postupné přístavby, proto se jedná o autentickou ukázkou hradu z poloviny 13. století. V tomto směru může Bezděz konkurovat pouze Zvíkov (Menclová a Míka, 1961).

Nedaleko Máchova jezera a meandru řeky Ploučnice se nachází Kumerské pohoří neboli Polomené hory, které patří k nejnižším pohořím v Čechách. Vyskytují se zde pískovcové skály a rokly. Nachází se zde také rybník Břehyně, který je součástí národní přírodní rezervace Břehyně – Pecopala, která byla vyhlášena již ve třicátých letech a další část v roce 1967. Kromě již zmíněného rybníka jsou zde rašeliniště, mokřadní louky a pískovcové skalní město. Jedná se o místo mimořádně cenné. Najdeme zde bezmála 200 druhů chráněných rostlin a téměř stejný počet chráněných druhů ptáků. I dnes si toto místo uchovává tajuplnou a poklidnou atmosféru, odlišnou od přelidněných břehů Máchova jezera a přitom je to blíže, než by kamenem dohodil (Čáka, 2006).

3.5.3 Český ráj

Třetí den se Mácha usadil v Mladé Boleslavi na břehu řeky Jizery. Čtvrtý den ho putování zavedlo do malebné krajiny Českého ráje, kde navštívil hrad Valečov, Kost, Hrubou Skálu a Trosky. Není divu, že Trosky na romantickou duši Máchy zapůsobily. O dva dny později, zřejmě v krajině

kolem Třebihoště, si Mácha zapsal do zápisníku báseň Trosky. Ačkoliv je již neměl na očích, tato přírodní dominanta Českého ráje se mu vryla do paměti (Kňap a Tůma, 2010).

*Jako Troska v světle bledém
vyhlídají mlhy šedem,
temná noc kdy nad ně přišla,
tak myšlenko nevyzírej,
jiným nermuť blaha zdroje,
vrat' se nazpět, odkuds vyšla,
tam si moje srdce sžírej,
však jen moje — moje — moje.* (Mácha, 1959).

Václav Cílek (2010) se ve své knize krajiny vnitřní a vnější také zaobírá fenoménem Trosek. Klade si otázku, co nás na nich tak dojíká. Podle něj jde o spojení vertikality sopečného suku s horizontem krajiny, dvojitost věží, které tak připomínají kostel, sepětí lidské činnosti a rozptýlené zeleně. A pak také to, že se jedná o krajinu na první pohled lidmi dotýkanou.

Trosky jsou bezesporu hlavním symbolem Českého ráje. Dvojici čedičových suků s hradními věžemi si oblíbili nejen básníci a umělci, ale také obyčejní cestovatelé, kteří se rozhodli tento malebný kout Čech navštívit. Německého přírodovědce a zkušeného cestovatele Alexandra von Humboldta, který žil na přelomu 18. a 19. století, Trosky okouzly natolik, že je považoval za osmý div světa. Jedná se o opravdu pozoruhodné dílo, které nemá ve světě obdoby. Trosky také fascinovaly velkého českého vlastence a historika Bohuslava Balbína, který ve svém rozsáhlém vlastivědném díle *Miscellanea historica regni Bohemiae* (Rozmanitosti z historie Království českého) vydaném v roce 1681 popisuje, že kdo uvidí Trosky zblízka, neunikne jejich kouzlu. Sám Balbín se nemohl vynadívat kráse okolní krajiny stejně jako skalních pyramid, které hrdě vystupují do výšky. Jelikož o dvě stě metrů převyšují okolní krajinu, tvoří tak nepřehlédnutelnou dominantu Českého ráje. Hrad byl založen v druhé polovině 14. století nejvyšším pražským purkrabím Čeňkem z Vartenberka. Díky tomu, že byl hrad vybudován na strmých skaliscích, se z něj stala nedobytná pevnost. Na vrcholu obou skal byly vybudovány dvě věže, které měly funkci obrannou, ale také obytnou. Na nižší skále, která je pojmenována jako Baba, byla vystavěna šestiboká stavba, která měla dvě patra. Na vyšší a štíhlejší skále, které se říká Panna, byl palác obdélníkového půdorysu. Na hřebenu mezi oběma vrcholy byl vnitřní hrad, jehož součástí byly obytné a hospodářské budovy (Fialová a Slunečko, 2013).

V první polovině 19. století je za Český ráj označována prakticky celá oblast Čech. Příkladem je také začátek české státní hymny: „Zemský ráj to na pohled...“ Od kdy se tedy nazývá dnešní oblast Trutnovska Českým rájem? Nejlépe to podle Václava Větvíčky (2014) zaznamenal Václav Durych z Turnova, když v roce 1886 napsal: „...jsou – li Šumava, Krkonoše a vůbec celá česká země skutečným rájem, ačkoliv nám do toho ráje v ohledu politickém ještě mnoho chybí, tož jest trutnovská krajina jeho nejkrásnějším oddílem, neboť v ní je nahromaděno těch přírodních skvostů nejvíce.“ Jedná se samozřejmě o pohled čistě objektivní, ale kdo někdy navštívil okolí Trosek, Prachovských skal a další kouty zdejšího malebného kraje ví, že Václav Durych nebyl daleko od pravdy.

V roce 1955 byla vyhlášena chráněná krajinná oblast Český ráj, jedná se tak o nejstarší chráněnou krajinnou oblast na území Čech. To jen dokazuje, že se jedná o oblast opravdu výjimečnou. Přírodní krásy jsou v této oblasti v rovnováze s lidskou péčí. Dnešní rozloha CHKO Český ráj je 181 km² (Koláček, 2015a).

Karel Hynek Mácha si oblíbil Český ráj nejen díky malebné krajině, kde se střídají louky a lesy s kulisou skalních měst, ale také díky svému příteli Janu Benešovi. Máchův zřejmě nejbližší přítel pocházel z obce Radim, která se nachází v Jičínské kotlině nedaleko města Jičína. Mácha ho zde navštívil pátý den poutě 25. srpna 1833. Nejen že byl rád, že zas mohl spatřit svého již tenkrát těžce nemocného přítele, ale také se zde mohl posilnit a nabrat síly na zbylou část cesty. Zřejmě není náhodou, že Mácha do Radimi dorazil v den nejslavnější oslavy obce – v den posvícení. S Janem Benešem se Mácha viděl naposledy, jelikož Beneš v lednu 1834 umírá na tuberkulózu. Téhož roku podniká Mácha pout' k jeho hrobu a začíná si ještě více uvědomovat pomíjivost života a lidského bytí (Čáka, 2006).

Mácha na Jičínsko umístil i děj nedokončeného díla Valdice, který se odehrává za třicetileté války. Popisuje zde krásy a rozmanitost krajiny. Zmiňuje zde také kopce Kumburk a Bradlec s hrady na nich stojící. Obě místa s největší pravděpodobností navštívil během své poutě do Krkonoš roku 1833. Okouzila ho také hora Tábor, která se pozvolna zdvihá z hluboké nížiny vzhůru do výšky 628 m n. m., odkud je rozhled až na Máchův milovaný Bezděz. Fascinoval ho pohled na zdejší krajinu hlavně v období zlaté záře – zrání obilí (Mácha, 2012).

„ Rozmanitost byla hlavní vnaudou kraji této; milostná spanilost a vážná velebnost byly v ní spojeny jako v obličejí jarého jinocha, který ted' zasmutnělý hleděl v ni. Za ním na půlnoc a vlevo k východu ležely v dálce u velikém půlkruhu hory krkonošské a temnomodrý stín střídal se po velebných stupních těchto s rudožhavým světlem prvního slunce. Po pravé straně setníky stínily – z temných vystupující dolů – temné kopce Kumburk a Bradlec se svými hrady a za nimi, vysoko nad ně, strměla krásná hora Tábor. “ (Mácha, 2012).

Právě v rozmanitosti viděl Mácha největší krásu české krajiny. Také Johann Wolfgang Goethe si této vlastnosti všiml a pokládal ji za největší devizu zdejší krajiny. Obdivoval specifický charakter české krajiny, kde není vždy jednoduché, nalézt typické prvky, ale skloubí se zde vše v dokonalý malebný celek. Podle Václava Cílka (2010) je jedna z hlavních geomorfologických charakteristik české krajiny kombinace tvrdých a měkkých věcí. Příkladem je krajina na Kokořínsku, kde se tvrdé skály nenásilně zapojují do měkké zemědělské krajiny. Stejně tak jako jsou Čechy bohatá země krajů a povah, je bohatá i česká krajina, kde se projevují odlišné spirituality a národní mentality vycházející z rozmanité krajiny. Cílek vysvětluje tento příklad na odlišné povaze mezi Čechy a Moravany. Moravu popisuje jako úvaly a spojnicí, která má průchozí charakter. To se odráží na povaze zdejších obyvatel, kteří jsou více srdeční a otevření. Čechy mají charakter kotliny, a proto jsou Češi více uzavření, tvrdší a melancholičtější (Norberg – Schulz, 1979).

Obrázek 2: Pohled na Hrubou Skálu

Zdroj: www.hrady-zriceniny.cz

Český ráj nemá jen krásnou krajinu, ale lze zde také spatřit odkazy lidské péče a zručnosti. Dochovaly se zde typické stavby selské architektury hlavně pojizerského typu. Nejznámější selskou usedlostí je Dlaskův statek z roku 1716, který se nachází v Dolánkách u Turnova. Další významnou památkou lidové architektury je Kopicův statek (dříve Jirošova rychta) z konce 18. století. Statek stojí na samotě na lesní pasece nedaleko Valdštejna. Typickou ukázkou je také malá obec Vesec nedaleko Sobotky. Najdeme tu příklad typické okrouhlice s řadou roubených domů se sdruženými

okny. Jsou to právě tyto lidové poklady Českého ráje, které zdejšímu kraji dodávají i lidský rozměr. I proto je to Český ráj, nejen na pohled (Větvička, 2014).

Mácha nebyl jediný z básníků, kterého krajina Českého ráje přitahovala a inspirovala. Později sem zamířili také další osobnosti jako například Jan Neruda, Eliška Krásnohorská nebo Svatopluk Čech, který se Troskám věnoval v Pestrých cestách po Čechách z roku 1891. Hlavním městem Českého ráje je město Turnov, které bylo založeno kolem poloviny 13. století (Kolářek, 2015a).

Cestou z Radimi navštívil Karel Hynek Mácha i Novou Paku a tajemný hrad Pecku. Do svého zápisníku si zaznamenal následující poznámku: „*Oudolí před Radkyní, vzadu hory, před ní cesta napravo k Bělohradu, vlevo k Pecce. Blíž rozcestí kamenný kříž.*“ Tento smírčí kříž se nachází nedaleko Přibyslavi na stejném místě jako v roce 1833, kdy zaujal Karla Hynka Máchu. Na kříži je vyobrazen reliéf Ježíše Krista. Ke kříži se váže řada pověstí. Jedna z nich vypráví o zavražděném mnichovi, který zde byl pochován. Na příkladu kamenného kříže lze vidět, že Máchu nezajímali jen velkolepé věci jako například hory, ale také drobné prvky sakrální architektury a smírčí kříže. Právě tyto prvky dodávají české krajině další poetickou a malebnou hodnotu. Boží muka, křížky, kapličky a křížové cesty se staly součástí české krajiny především v době baroka. Řada z nich se dochovala dodnes a jsou důležitými nositeli paměti a citové hodnoty krajiny. Příkladem je i křížová cesta v jihočeském Římově, kde se nachází 25 kapliček pocházejících z druhé poloviny 17. a začátku 18. století. Jedná se o unikátní křížovou cestu, jelikož její půdorys odpovídá půdorysu křížové cesty v Jeruzalémě. Kapličky jsou rozmístěné v jihočeské krajině tak, že ještě více podtrhují malebnost zdejšího kraje (Susa, 2010; Mácha, 2012).

3.5.4 České středohoří

Pod pojmem Český ráj se každému vybaví oblast mezi Mnichovým Hradištěm, Sobotkou, Sychrovem, Frýdštejnem, Železným Brodem, Semily a Jičínem, ale ještě za Bohuslava Balvína (17. století), byla za Český ráj označována oblast dnešního Českého středohoří. Proč zrovna tehle dnes trochu opomíjený kout severozápadních Čech? Zdejší litoměřická krajina byla vždy velmi úrodná, dodnes se tu nachází meruňkové a broskvové sady s ovocnými alejemi, které lemují klikaté silničky. Na kopcích se již od 11. století pěstuje vinná réva. Také Máchu zdejší kraj sopečného původu velmi přitahoval. Fascinovaly ho nejen bizarní tvary kopců, ale také nespočet zřícenin v oblasti Litoměřicka. Ne nadarmo se o Českém středohoří hovoří jako o zapomenutém ráji (Čáka, 2006; Větvička, 2014).

Nejznámější a nejvyšší horou Českého středohoří je Milešovka, ležící 837 m n. m. Milešovce se také říká Hromová hora neboli Donnersberg. Vytváří se zde totiž místní počasí a podle zdejších

obyvatel se kolem hory utváří hromy a blesky, jako by zde panoval nějaký hromovládce – zdejší Zeus. Zároveň se také jedná o největší horu České republiky. Jak v druhé polovině 17. století prohlásil Bohuslav Balvín, Milešovka je královnou těchto hor, která vyčnívá nad okolím. Ostatní hory tvoří pouze kulisu, jsou mlčenliví sluhové. Karel Hynek Mácha měl rád daleké pohled do české krajiny, proto se chodíval na Milešovku dívat od obory Hvězda v Praze (Fialová a Slunečko, 2013).

Alexander von Humboldt podnikl spolu s pruským králem Friedrichem Vilémem III. výstup na Milešovku roku 1819 a tím zřejmě započal turistický zájem o tuto horu. Alexander von Humboldt byl s výhledem z Milešovky natolik nadšen, že jej označil za třetí nejkrásnější na světě. V první polovině 19. století zde nechal hostinský z Velemína postavit první kiosek a drobné dřevěné přístřeší, kde by se mohli návštěvníci schovat před rozmary zdejšího počasí. Později zde vzniká kamenný hostinec a v polovině 19. století také rozhledna. Jelikož počasí s Milešovkou vždy úzce souviselo, byla zde roku 1903 vybudována meteorologická observatoř, která je nejstarší v Čechách (Fialová a Slunečko, 2013).

O Českém středohoří se Mácha také zmínil ve svém deníku z roku 1835. „*V dálce k půlnoci Milešov a Košťál. - Snad odlehlost, snad vyvýšenost jejich na růžovém nebi jest, co touhu mojí budí při spatření jich; touhu do dálky či touhu do výše.*“ Zde lze opět spatřit Máchovu lásku k horám a k výškám všeobecně. Obdiv k horám je patrný i v povídce Klášter sázavský, která začíná slovy: „*Hory velebné! Odvěčná jak hrdě zdviháte čela k zamračenému nebi.*“ Jestli přece jen lze určit jeden krajinný prvek, který byl Máchovi nejbližší, tak jsou to právě hory. Jak píše Simon Schama (2007) člověk i hory mají společnou matku – Zemi, a proto mají něco společného, něco je k sobě od pradávna přitahuje. Člověk se nezastaví, dokud se nedostane až na samý vrcholek (Mácha, 2012).

Další horu, kterou nelze v souvislosti s Karlem Hynkem Máchou nezmínit, je Radobýl. Radobýl leží ve výšce 399 metrů nad mořem a jedná se o jeden z mála vulkanických bezlesých kopců. Je také označován jako „Přilba Českého středohoří“. Před Radobýlem se nachází rozlehlá vodní plocha – Píšťanské nebo Žernosecké jezero, které vzniklo průsakem vody z Labe do bývalého lomu, který zde byl otevřen v 19. století. To spolu vytváří harmonický krajinný celek, neboť jak Václav Cílek (2013) v knize Magické hory vysvětluje, k hoře, která je vertikální, se hodí hladina, která je horizontální. Zdejší místo se tak líbilo Máchovi možná i proto, že jeho milovaný Bezděz a Máchovo jezero to mají také tak. Hora nebo kopec působí vždy impozantněji a mohutněji, nachází-li se v jeho blízkosti plochá vodní hladina (Fialová a Slunečko, 2013).

Nachází se zde také nejsevernější vinice v Čechách. Ve 12. století přišli na pozvání Vladislava II. mniši z kláštera Steinfeld nad Rýnem. Vladislav II. daroval mnišům mimo jiné i Lovosice a Velké Žernoseky. Mniši zdejší lesnaté svahy vykáceli a začali zde pěstovat révu, které se zde velmi dařilo. Ve 14. století podporoval pěstování vinné révy na Litoměřicku sám král Karel

IV. Podle dochovaných podkladů, se jednalo o jednoho z největších propagátorů vinné révy v Čechách. Karel IV. také věnoval horu městu Litoměřice s podmínkou, že na jižních svazích hory bude vysazena vinná réva a že každý desátý sud vína bude odevzdán panovníkovi (Fialová a Slunečko, 2013).

„... *a ty modré hory – a ta rovina – ty skupiny stromů po ní – a ty vinice kolem, v nich ty bílé domky – a to Labe pode mnou – a Hanžburek.*“

Tento úryvek pochází z Máchova zápisníku, který si vedl na svých cestách. Poznámka o kráse litoměřické krajině se datuje na začátek října roku 1836. Mácha zde vyjadřuje obdiv k místní malebné a úrodné krajině, kde se nenásilně prolínají prvky přírodní s prvky lidské práce (Mácha, 1959).

Hlavní město Českého středohoří Litoměřice je označováno jako město Karla Hynka Máchy. Jeho odkaz je tu patrný dodnes, i když zde příliš dlouho nepobýval. Chtěl se zde usadit a oženit, ale dřív ho zastihla nečekaná smrt. Litoměřice se tedy staly místem skonání i posledního odpočinku velkého českého básníka a poutníka. V Litoměřicích však básník prožil i hezké chvíle. V dopise rodičům se zmínil, jak je zdejším městem uchvácen a především výhledy, které se mu naskytovaly přímo z okna jeho domu. Popisoval zde výhled od Mělníka, Labské doliny přes Hazmburk a Hanšperek. Děkoval bohům zdejších hor, že mu tento hluboký zážitek dopřáli. Pro romantickou duši Máchy to byl opravdový ráj (Susa, 2010).

V srpnu roku 1836 dokončil Karel Hynek Mácha svá studia na právnické fakultě v Praze a své první právnické zaměstnání si domluvil právě v Litoměřicích u advokáta J. F. Durase, který byl strýcem jeho přítele Trojana. Nastoupit měl až 1. října. Poslední prázdniny proto využil k další pouti do Krkonoš. Podrobnosti této cesty nejsou příliš známy. První den v zaměstnání tedy 1. října se jeho snoubence Lori narodil v Praze syn, který byl pokřtěn jako Ludvík. Mácha prožíval chvíle štěstí. Jak sám napsal v dopise adresovaném Hindlovi „Heslo mé je teď - syn můj a příroda!“ Zřejmě dvě největší lásky Karla Hynka Máchy (Kňap a Tůma, 2010).

Litoměřice byly po staletí jedním z hlavních českých měst. Byly důležitým místem, kde se střetávala řada obchodních cest. Litoměřice jsou městem mnoha tváří, které leží na rozmezí hor a nížin, vod a skal. Mísí se zde český vliv s německým a svoji tradici zde má jak pěstování vinné révy, tak výroba piva (Cílek, 2012).

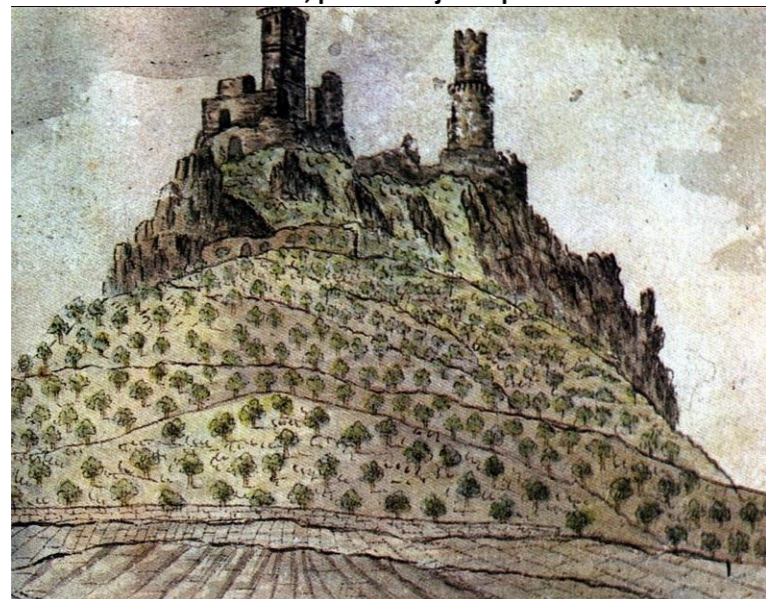
Radobýl je v podstatě Máchova osudná hora. Dne 23. října roku 1836 zde na vrcholu hory pracoval na básni Cesta z Čech. Zdejší horu a okolí Litoměřic miloval, nechal se rád inspirovat litoměřickou krajinou. Často z vrcholu hory pozoroval západy slunce. Onoho 23. října uviděl, jak nad Litoměřicemi stoupá černý dým. Ačkoliv to měl kus cesty, k požáru dorazil mezi prvními a začal hasit oheň. Při hašení se zřejmě napil závadné vody, která pocházela z městské odpadní stoky. Zprvu

to nevypadalo na závažné onemocnění, ale Máchův stav se náhle začal dramaticky zhoršovat a dne 6. listopadu v Litoměřicích umírá (Čáka, 2006).

Jeho životní příběh je ještě o to tragičtější, že na jeho náhrobku je jako den úmrtí vytesán ten stejný den, který měl být jeho svatebním. Dne 6. listopadu se měl oženit se svojí snoubenkou Lori. Tragická smrt Karla Hynka Máchy probudila opět zájem o jeho díla. K jeho hrobu v Litoměřicích se začali sjíždět čeští vlastenci a literáti (Čáka, 2006; Fialová, Slunečko 2013).

Další dominantou Českého středohoří je hrad Hazmburk na hoře Klapý. Nachází se zde dvě věže, zde je podobnost s Troskami a Bezdězem. Níže položená věž je postavena z čediče, a proto je nazývána jako Černá věž. Výše položená Bílá věž má čtverhranný půdorys a je postavená z pískovce. Dnes jsou ale obě věže tmavé, jelikož pískovec zešedl dýmem z okolních tepelných elektráren. Klapý má protáhlý tvar, který sleduje vulkanickou žílu. Podle archeologických nálezů byl 418 metrů vysoký vrch osídlen již v 5. stoletím před naším letopočtem. Pod vrcholem se nachází ovocné sady. Jedná se o poslední spatřený hrad Karla Hynka Máchy, než ho postihla tragická smrt (Cílek, 2012).

Obrázek 3: Hrad Hazmburk, pohled od jihozápadu

Zdroj: www.hrady-zriceniny.cz

Norský historik a teoretik architektury Christian Norberg-Schulz ve své knize *Genius loci* (1979) popisuje tři typy krajiny. Rozlišuje krajinu romantickou, která je tvořená horami a rozeklanými skalisky. Příkladem v České republice je Českosaské Švýcarsko. Dále pak krajinu kulturní, kde jsou vyrovnány přírodní i kulturní složky. U nás se jedná zejména o oblast Podkrkonoší a Pošumaví. Posledním typem krajiny je krajina kosmická, která má málo individuálních míst a je hodně monotónní. Typickým příkladem je poušť. Kosmická krajina přesahuje člověka a jeho každodenní život. Podle Václava Cílka (2013) se kosmické krajiny u nás nejvíce přibližují České středohoří.

3.5.5 Krkonoše

Další cesta z Třebihoště na Sněžku už není v zápisníku popsána. Mácha si jen poznamenal.

"Všecko, co živého, spěchá odtud, nic zde nepřebude, ani strom, ani bylina již více, než člověk jediný tiskne se vždy dále a dále v čistější a jasnější nebe blankyt a nenalézá zde leč tajemně šustící mech a chladný, studený sníh" (Mácha, 2012).

Z poznámky je patrné, že ponuré Krkonoše na Máchu zapůsobily, ale zároveň je zřejmé, že kouzlo české krajiny nespátřuje jen v úrodných polích a lukách, ale také v pusté a syrové horské krajině. Hory jsou pro něj prostředníkem, pomocí kterého se poutník může více přiblížit k nebi a tím i k Bohu.

Sněžka je se svými 1603 metry nad mořem nejvyšší horou Čech. Proto od pradávna přitahovala poutníky a cestovatele. Snad každý Čech by se alespoň jednou za život měl vypravit na vrchol Sněžky a spatřit Českou republiku shora. Výška mu dává nejen patřičný rozhled, ale také nadhled. Z takové výšky se i problémy běžného života zdají být úplně malinkaté. Dalším faktem je, že když člověk podstupuje fyzickou námahu, což jistě výšlap na Sněžku je, nemá čas myslet na zbytečnosti. Člověka sem taky táhne zvědavost. Dnes se již nedozvíme, jaké důvody přesně Karla Hynka Máchu na vrchol Sněžky táhly. Ale je dosti možné, že se nelišily od důvodu poutníku dnešních. Máchu přitahovalo všechno, co bylo magické a tajuplné. Tyto atributy Sněžka splňuje. Byl také velmi zdatný chodec, kterému cesta na vrchol neděla žádný problém. Karel Hynek Mácha i jeho postavy mají v oblibě nejen hory, skály, ale také vyvýšená místa obecně, jelikož odtud má poutník rozhled na krajinu. Zde ze shora je schopen si uvědomit její malebnost a rozmanitost. Václav Cílek (2010) se ve své knize *Krajiny vnitřní a vnější* pokládá otázku, proč lidé lezli na vrcholky kopců, co je k tomu lákalo. Došel k závěru, že pohled z vrcholu hor na krajinu dodává pocit identity, pocit že se člověk kouká na vlastní kraj, že někam patří.

Sněžka má tvar trojbokého jehlanu, který utvářely horské ledovce. Je také nejchladnějším místem republiky, průměrná roční teplota vzduchu se pohybuje kolem nuly. Dříve měly Krkonoše funkci především obrannou, chránily hranice se Slezskem. Ve 14. století došlo k připojení Slezska ke Koruně české, a tak Krkonoše ztratily svůj obranný význam a začala doba jejich osídlování. Dnes známé zimní středisko Pec pod Sněžkou bylo od 16. století hornickou osadou. V místních pecích se zpracovával především arsenopyrit, který se těžil v Obřím dole (Fialová a Slunečko, 2012).

Významný německý učenec Georgius Agricola v polovině 16. století nazval dnešní Sněžku jako Risenberg. Postupně se začalo používat množné číslo Riesengebirge čili Obří hory. Z tohoto

tvaru pak bylo odvozeno dnešní jméno pro Krkonoše. Dokonce již v roce 1380 nazval kronikář Přibík Pulkava dnešní Krkonoše jako Sněžné hory. Jméno Sněžka bylo odvozeno z pojmenování Sněžná nebo Sněhem pokrytá. První český název hory byl Pahrbek Sněžný a následně z toho vznikl název Sněžovka. Teprve od roku 1823 nese hora jméno Sněžka (Koláček, 2015b).

Bohuslav Balbín spatřoval kouzlo Krkonoš ve 3 bodech. Prvním z nich bylo, že Krkonošské hory, jakožto nejvyšší české hory, dokáží předpovídat veškeré počasí. Další velkou hodnotou Krkonoš je, kolik vzácných druhů rostlin a drahých kamenů se zde nachází. Třetí bod je trochu tajemný, jelikož se týká Zjevení, které se zde vyskytuje, místní obyvatelé mu neřeknou jinak než Rýbrcou. Bohuslav Balbín litoval, že čeští přírodopisci věnují Krkonošim tak málo pozornosti. Na rozdíl od cizinců, kteří Krkonoše hojně navštěvovali a uvědomovali si jejich krásu. Balbín věnoval ve svém rozsáhlém díle jednu kapitolu i Krkonošim. Ovšem ani zde není poznatek o tom, jestli osobně Sněžku navštívil (Čáka, 2006).

Karel Hynek Mácha se zřejmě cestou na Sněžku zastavil v Malé Úpě. Jedná se o tradiční krkonošskou obec, která byla osídlena v 16. století dřevaři. Nacházejí se zde tradiční horské chalupy a boudy. Sněžka se nachází pouhých 8 km od obce. Dochoval se zápis Karla Hynka Máchy v pamětní knize na Sněžce, který zní následovně (Čáka, 2006).

*„Sněžka zdvihá čelo jasné,
Krkonošů lampa plane,
Krvavé až zoře zhasne,
Zlaté Čechům slunce vstane.“* (Koláček, 2015b).

Karel Hynek Mácha nebyl jediný, kterého Sněžka učarovala. Také známý německý básník Johan Wolfgang Goethe podnikl v září roku 1790 výšlap na nejvyšší horu Krkonoš. Podle dochovaných záznamů nejprve se svým sluhou přenocoval v Hamplově boudě a další den velmi brzy ráno vyrazil na vrchol Sněžky. Zde se mu naskytla nádherná scenérie Krkonoš při východu slunce. Tento pohled ho velmi inspiroval, ale také si zde vzpomněl na svoji milenkou (Susa, 2010).

Výlet na Sněžku se postupně stal vlasteneckou povinností. Roku 1834 vystoupal na vrchol i známý český vlastenec a buditel Josef Jungman. Sněžka se stala častým motivem vlasteneckých básní a her. Příkladem je povídka Výlet na Sněžku od Františka Nečásky popisující příběh mladičké lásky. Zde je opět vlastenectví silné téma. Josef Kajetán Tyl je autorem divadelní hry Tvrdohlavé ženy, která se odehrává v údolí pod vrcholem Sněžky – v Obřím dole. Objevuje se zde postava Zlatohlava, který nahrazuje Krakonoše. V Tylově pojetí je postava Krakonoše – Zlatohlava kladná, zatímco v Jiráskově hře Pan Johannes představuje zlého ducha, který lidem škodí (Koláček, 2015b).

První historicky doložený výstup na Sněžku pochází z roku 1456 a podnikl ho neznámý Benátčan. Jeho důvod ovšem nebyl tak poetický, jako spíše zjištný. Vydal se na Sněžku, aby zde našel drahokamy. Ve 14. – 15. století podnikali Italové, hlavně Benátčané cestu do Krkonoš za zlatem a drahými kameny, které pak ve své vlasti prodávali za velké peníze. Svá naleziště si pečlivě střežili. Dokonce se snažili odradit nejen své kolegy, ale také místní obyvatele nejrůznějšími báchorkami. Vymýšleli si proto různé magické a čarodějnické postavy. Snažili se ostatní lid odradit od „magických a zlých“ hor. Zde lze zřejmě nalézt počátek známé báje o Rýbrcoulovi či Krakonošovi (Koláček, 2015b).

Samotný Krakonoš prý pochází z Obřího dolu, který se nachází mezi Pecí pod Sněžkou a úpatím Sněžky. Pověsti o něm jsou snad stejně staré, jako osídlování Krkonoš. Objevuje se také na mapě od Pavla Aretina z roku 1619, kde jsou Krkonoše označeny jako Rýbrcoulovo sídlo. Je zde také vyobrazen obraz čertů a za nimi tajemná postava v dlouhém plášti. Také na Vogtově mapě, která pochází z roku 1712, je u Krkonoš zmínka o magickém pánu zdejších hor. Nejinak je to mu i na mapě Jana Kryštofa Mullera z roku 1720 (Koláček, 2015b).

Sněžka odedávna fascinovala svoji výškou. Kartografové se dohadovali, jak horu co nejpřesněji změřit. V letech 1563 až 1566 se o to snažil Kryštof Schilling. Nutno dodat, že ne příliš úspěšně, jelikož naměřil neuvěřitelných 5880 m n. m., což by ze Sněžky udělalo nejvyšší horu celé Evropy. Přesnější měření provedl o tři roky později důlní inženýr Jiřík z Řasné, který naměřil 2035 metrů. Doprovázel ho kronikář Šimon Huttel a jejich výlet na Sněžku je považován jako druhý historicky doložený. Ve stejnou dobu putoval Krkonošemi i věhlasný botanik Petr Ondřej Matthioli, dřívější osobní lékař arciknížete Ferdinanda a císaře Maxmiliána II. Hledal zde léčivé byliny pro svůj výpravny Herbář, který vyšel v roce 1571. Není sice přímo doloženo, že Matthioli navštívil vrchol Sněžky, ale díky podrobnému popisu rostlin lze zjistit, že je trhal také na Krakonošově louce, tedy pod samým vrcholem Sněžky (Koláček, 2015b).

Nejstarší stavbou na Sněžce je kaple sv. Vavřince, která je 14 metrů vysoká. Nechal ji postavit aristokrat Kryštof Leopold Schaffgotsch v druhé polovině 17. století. Vysvěcena byla 10. srpna 1681 slezským prelátem za přítomnosti velkého počtu věřících. Kaple je rotundového tvaru a zdí jsou dostatečně silné, aby odolaly náročným povětrnostním podmínkám. Roku 1771 však kaple utrpěla značné škody po zásahu bleskem. Místní lidé se jako mnohokrát před tím i po tom domnívali, že za tím stojí Krakonoš, který se zas chtěl po delší době připomenout. Věřící a poutníci podnikali pouť ke kapli až pětkrát ročně, kdy zde probíhaly bohoslužby. Po roce 1810 byla kaple uzavřena a posléze sloužila jako přístřešek pro poutníky a následně také jako hospoda. Věřící se ale nehodlali vzdát a kaple byla roku 1854 znovu vysvěcena. Ani další osud kaple nebyl jednoduchý, neboť několikrát vyhořela a následně byla vždy obnovena. Důvodů je zřejmě několik. Extrémní počasí na

vrcholu Sněžky jistě hraje důležitou roli stejně jako lidský faktor. A kdo ví, třeba zde má svůj podíl i magie a tajuplný Krakonoš (Koláček, 2015b).

Základy Slezské později Polské boudy byly položeny roku 1850 a stavitelem byl hostinský z boudy u Sněžných jam Bedřich Sommer. Po sedmi letech bouda vyhořela, ale byla opět vystavěna. Objekt sloužil turistům až do roku 1976, kdy zde byl postaven nový horský hotel. Téhož roku zde přibyla i meteorologická stanice. Roku 2009 se pod náporům těžkého sněhu zřítily horní disk stavby, následovala rekonstrukce, při které byla budova opravena do původního stavu.

Nejznámější a největší z krkonošských chat je Luční bouda, která se nachází ve výšce 1410 m n. m. nedaleko státní hranice s Polskem. Přesný vznik boudy není známý, ale předpokládá se, že zde stála již v 17. století. Při jedné z rekonstrukcí byl objeven stavební kámen s letopočtem 1623. Během staletí prošla Luční bouda několika proměnami. Velké změny proběhly roku 1875, kdy majitel Václav Hollmann rozšířil boudu díky rostoucímu počtu turistů. Další majitel Kryštof Haering zde provozuje meteorologickou stanici. Od roku 1886 patří Luční bouda bratrům Bönischum, kteří přestavěli objekt na největší boudu celých Krkonoš. Chovali zde dobytek, postavili pekárnu a 100 pokojů pro stále zvětšující se počet turistů. Poté se Luční boudě stává osudné, že majiteli jsou Němci, stejně jako u Rennerovi boudy. Díky historickým událostem (mnichovská dohoda) dochází k mohutnému požáru obou bud, které vyhoří do základu. Nikdy se pořádně nevyřešilo, jestli šlo o českou pomstu nebo požár zapálili sami Němci. Díky své strategické poloze se Němci rozhodli boudu co nejrychleji opravit a usadí se zde německý wehrmacht. Nové otevření Luční boudy roku 1940 se stalo velkou událostí, kterou si nenechal ujít ani říšský komisař Konrád Henlein. Bouda poskytovala německým turistům veškerý komfort. Nesloužila ovšem jen turistům, ale také jako výcvikové centrum wehrmachtu a ubytovna pro fanatické Hitlerjugend (Bartoš, 2014).

Po druhé světové válce se začíná psát nová kapitola Luční boudy. Nejprve ji využívá Československá armáda a následně Československý svaz tělesné výchovy, který Luční boudu využívá pro mládežnické zájezdy. Bohužel investice do oprav svaz nedává, a tak roku 1990 boudu přebírá Klub českých turistů ve značně zdevastovaném stavu. Následně se situace ještě zhoršuje v období, kdy je Luční bouda v soukromých rukách a v roce 2002 se musí na dva roky uzavřít. Novou nadějí pro Luční boudu je pražská společnost, díky ní se bouda dočká po mnoho letech oprav a tak se 19. června roku 2004 opět otvírá pro turisty (Bartoš, 2014).

Roku 2004 byla zdemolována Česká bouda z roku 1868, která byla již v dezolátním stavu. Místo ní zde byla postavena moderní prosklená budova České poštovny. Důležitou stavbou na Sněžce je také horní stanice lanovky do Pece pod Sněžkou, která byla zprovozněna roku 1949, což zpřístupnilo Sněžku i méně zdatným turistům (Bartoš, 2014).

Karel Hynek Mácha se nechal inspirovat cestopisem Myslimír, po horách Krkonošských putující od katolického kněze Josefa Myslimíra Ludvíka. Cestopis otiskl časopis Čechoslav v roce 1824. Josef Myslimír Ludvík se vypravil na cestu do Krkonoš 31. srpna 1823, což bylo téměř na den přesně o 10 let dříve, než jí podnikl sám Mácha. Ludvíkovi bylo 27 let, Mácha byl o 4 roky mladší. Ludvík považuje cestu do Krkonoš za morální povinnost každého českého vlastence, což velmi zapůsobilo právě na Karla Hynka Máchu. Katolický kněz vystoupal na Sněžku 1. září a ve svém cestopisu se také zmiňuje o kapličky sv. Vavřince. Ludvík se roku 1831 stal jedním ze zakladatelů Matice české (Čáka, 2006).

Máchu také ovlivnila kniha od lékaře a zeměpisce J. K. E. Hosera o Krkonoších. Hoser procestoval téměř celou Evropu, ale nejraději se vracel do svých milovaných Krkonoš. Tím Máchu velmi inspiroval. Hoser byl velmi sečtělý a mnohostranný člověk. Roku 1803 vydal knihu *Das Riesengebirge*. Jedná se o první regionální vlastivědnou monografii v Čechách. Dílo je velmi obsáhlé a zdařilé. Karel Hynek Mácha si knihu důkladně před cestou prostudoval a vypsals užitečné poznámky (Čáka, 2006).

Následuje návrat do Prahy přes Trutnov, Dvůr Králové, Pardubice, Kolín a Poděbrady. Cestou podle s největší pravděpodobností navštívil Adršpach, o kterém se taktéž dozvěděl z Hoserovy knihy. Adršpašské skalní město bylo u romantiků velmi populární. V roce 1790 bludiště skalního města navštívil také básník Johann Wolfgang Goethe. Posledním místem na trase zpět do Prahy byla Květnice nedaleko Úval u Prahy. Důkazem je skica pozůstatků hradu Květnice (Kňap a Tůma, 2010).

Po návratu do Prahy se vrhá Mácha do práce. Již dříve rozpracované práce *Mnich*, *Sen* a *Poutník* shrne do jediné povídky, kterou pojmenoval *Pouť krkonošská*. Tuto báseň v próze několikrát přepisuje a je vydána až v roce 1862 (Kňap a Tůma, 2010).

Tajuplná atmosféra poutě je odrazem Máchovy duše. Mácha procházel složitým životním obdobím, kdy prožíval řadu zklamání. Na jaře se rozešel s Marinkou Stichovou. V létě těsně před poutí přišel o svého přítele Josefa Pokorného, který zemřel na tuberkulózu. Při své pouti do Krkonoš se setkává se smrtelně nemocným kamarádem Janem Benešem. Potýká se s pocity bezmoci, když nemůže pomoci svým nejbližším (Čáka, 2006).

V pouti Krkonošské je hlavní postava „*Jinoch tento byl as dvacítiletý: černý oděv jeho, pevně přilehaje, jevil štíhlost vysoké postavy, temné vlasy jeho syčely ve větru kolem bledých líc a pěkného čela.*“ Zde je podobnost s Máchou, kterému bylo v době poutě 23 let. Jedná se o osamělého poutníka kráčejícího temnou a pustou krajinou, což je typický symbol romantismu. Poutník kráčí sám za svými sny přes všechny překážky. Romantický hrdina často uniká do přírody. Příroda dokresluje jeho pocity (Mácha, 1959).

„Krásné jitro vzešlo nad hlubokým dolem na východu hor krkonošských. Tmavé jedle a borovice stály po horách v oděvu rosném, z vysoké skály padala řeka ve vymletou hlubinu, zčeřená v bílé pěny; kde však tišeji odplývala, byly vody její čisté a jasné, hlubina její zelenala se co lučiny z jara.“ (Mácha, 1959).

3.5.6 Po stopách Karla Hynka Máchy

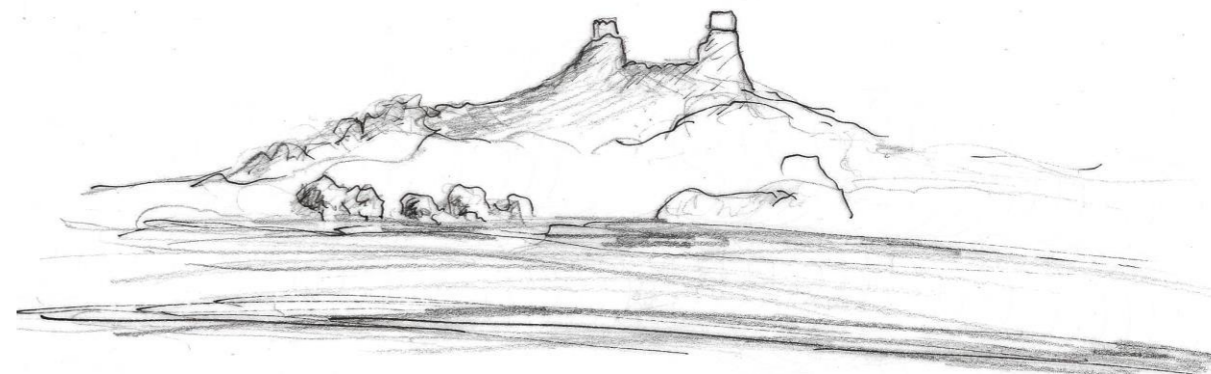
Následující kapitola se nachází na pomezí literární rešerše a samotného projektu. Autorka se vydala po stopách básníka a cestovatele Karla Hynka Máchy. Cesta kopírovala část jeho cesty, kterou absolvoval z Prahy do Krkonoš a zpět v roce 1833. Hlavním cílem bylo vnímat krajinu jinak, vnímat její poetiku, malebnost a oprostít se od moderních technologií. Autorka zachycovala krajinu jen pomocí tužky, pera a papíru. Výsledkem jsou skici, které zachycují kouzlo daného okamžiku. Cílem nejsou dokonalé kresby, a proto nebyly nijak upravovány. Tato část měla za úkol se inspirovat Karlem Hynkem Máchou a vnímat krajinu jinými očima. Poznatky byly následně využity v samotném projektu.

Obrázek 4: Hrubá Skála

Zdroj: Autorka Zdeňka Patočková, skica pořízená dne 20. 7. 2015

Obrázek 5: Trosky

Zdroj: Autorka Zdeňka Patočková, skica pořízená dne 26. 7. 2015

„Po obou stranách stály věže silné,
polo však již zřícené...“ Mácha (1959)

Obrázek 6: Mělník

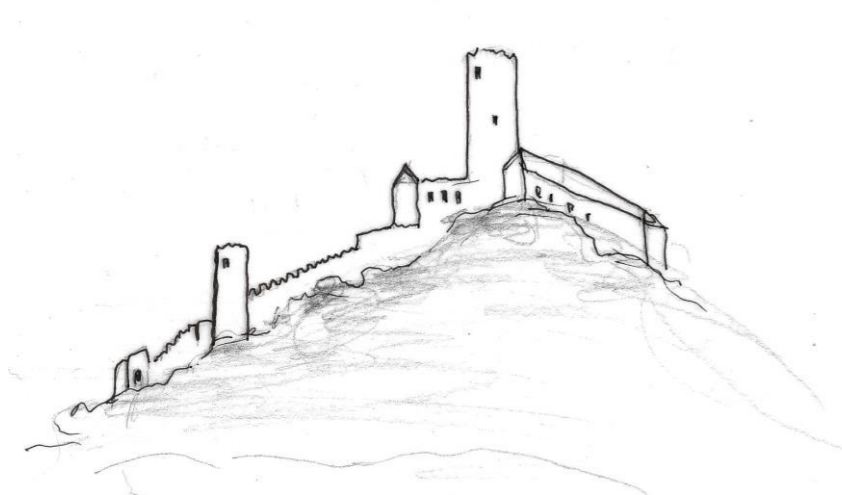
Zdroj: Autorka Zdeňka Patočková, skica pořízená dne 26. 8. 2015

„Zas konec léta Zas je blízko k vínu
a čistý vítr zpívá o podzimu
tak jako tenkrát dávno kdysi.“ Skácel (1995)

Obrázek 7: Radim

Obrázek 8: Bezděz

Zdroj: Autorka Zdeňka Patočková, skica pořízená dne 2. 8. 2015

Obrázek 9: Rybník Břehyně

Zdroj: Autorka Zdeňka Patočková, skica pořízená dne 2. 8. 2015

„Les, co by děcko dohodilo kamenem, pod lesem rybník, hladký jako dlaň, kterou jen práce větru občas zvlní, lán pšenice, šeptající lán, nad pšenkou nebe se stříží obláčky, s chomáči nečesané vlny.“
“ Skácel (1995)

Obrázek 10: Rybník Břehyně

4 Projekt

Na základě předchozí literární rešerše, která obsahovala zmapování poetických a malebných aspektů krajiny pomocí poznatků a básní Karla Hynka Máchy, bude vytvořen vlastní projekt v konkrétní krajině. Jedná se o krajinu v okolí Andělské Hory v západních Čechách, která je autorce dobře známá a blízká, jelikož pochází z nedalekých Karlových Varů. Navržená stezka obsahuje celkem 5 zastavení. Nejdříve je popsána stručná charakteristika území a to jak z hlediska historického, tak také přírodního. Vybraná lokalita nemá jen nespočet přírodních krás (CHKO Slavkovský les, NPP a PP), ale také neobyčejné kouzlo a je opředená několika pověstmi a tajemstvími. Tato malebná a zároveň tajuplná krajina přitahovala od nepaměti básníky, cestovatele a také alchymisty. Následují analýzy území pomocí map, jelikož základem každého projektu by měl být důkladný průzkum dané oblasti. V další části je zpracován samotný projekt, kdy jsou do vybrané stezky včleněny malebné a poetické prvky. Navržené prvky mají nejen obohatit místní krajinu a zpříjemnit pobyt návštěvníkům, ale také přimět k zamyšlení. Je důležité, aby se nezapomínalo na historický odkaz krajiny a duchovní hodnotu daného místa. Je nutné připomenout vztah člověka ke krajině.

4.1 Charakteristika území

4.1.1 Andělská Hora

Obec Andělská Hora s necelými tři sta obyvateli je situována 10 km východně od Karlových Varů. Správním územím obce prochází hranice CHKO Slavkovský les. Krajina má pahorkatinný charakter. Výraznou krajinnou dominantou je skalní ostroh, na kterém se nachází zřícenina hradu. Směrem k řece Ohři se nachází zejména smíšené lesy. V opačném směru většinu území zaujímají pastviny a orná půda, dále se zde objevují smrkové porosty. Území je součástí soustavy Českého masivu. Skalní ostroh je tvořen znělcovým sukem. Rekonstruovanou potenciální vegetací jsou především bikové bučiny. Na obnažené znělcové kupě se nacházel suťový les a květnaté bučiny, které se místy zachovaly dodnes. Vegetace si uchovala svůj původní ráz už jen na malých plochách. Důvodem je odlesnění, ke kterému došlo ve středověku. Na úkor lesa vznikly louky a pastviny. Z živočichů se zde vyskytuje například netopýr severní, který je chráněn Evropskou úmluvou o ochraně netopýrů – EUROBATS (Obec Andělská Hora, 2017).

První zmínka o gotickém hradu pochází z roku 1402. Hrad byl založen pány Hrabišici z Rýzmburka. Během třicetileté války byl hrad dobyt Švédy. Definitivní zkázu hradu znamenal požár v roce 1718. Pozůstatky hradu byly použity na obnovu domů v podhradí. V roce 1889 byly zahájeny opravné práce Heřmanem Černínem. Černínům patřil hrad až do roku 1945. Nyní je v majetku obce

Andělská Hora. V dnešní době se jedná o vyhledávané místo, odkud je nádherný rozhled do okolní krajiny. Jedná se především o pohled na Doupovské hory a Slavkovský les (Sedláček, 1998).

Andělská Hora již od nepaměti přitahovala pozornost lidí svým magickým kouzlem. Díky blízkosti Karlovým Varům navštívila Andělskou Horu řada významných lázeňských hostů. Zdejší malebná krajina s romantickou zříceninou zapůsobila také na J. W. Goetheho, který zdejší hrad navštívil v den svých 37. narozenin, když sem doprovázel sasko – výmarského vévodu Karla Augusta. Goethe zdejší krajinu se zříceninou zvětšil ve svých kresbách. Zkoumal také geologický původ skalního útvaru. Dalším významným básníkem, který zdejší kraj navštívil, byl Friedrich Schiller. Na náměstí pod kostelem je Schillerův dub, který zde byl vysazen 10. listopadu 1859 k 100. výročí narození německého básníka (Sedláček, 1998).

Andělskou Horou se nechal Goethe inspirovat při psaní básně Hrad na hoře, kdy popisuje kouzlo místa, které má dávnou historii. Jedná se o místo, na kterém se podepsal zub času, ale přesto si zachovalo svojí magickou atmosféru, svého genia loci.

*„Skupena stojí nahoře
hromada hradních zdí,
o jejich dávných rytířích
povídá, kdo co ví.*

*Shořely brány, veřeje,
v tichu tam roste mech;
prolézti mohu každý kout
ve starých, spadlých zdech.“ (Goethe, 2017)*

Za zmínku stojí také kostel sv. Michaela Archanděla, který se nachází na náměstí v centru obce pod zříceninou hradu. Původně gotický kostel byl postaven v druhé polovině 15. století. Díky několika požárům prošel řadou stavebních úprav. V první polovině 18. století se dočkal barokní obnovy. Dnešní podoba pochází z roku 1885. Ještě významnější památkou je trojboký kostel Nejsvětější Trojice, který se nachází u hlavní silnice na Prahu. Kostel byl postaven v letech 1698 – 1712 významným italským architektem. Okolo roku 1842 byl kostel změněn na hřbitovní. Po roce 1945 byl zrušen hřbitov, což znamenalo ztrátu důležitosti přilehlého kostela a kostel začal chátrat. V letech 2004 – 2005 proběhla rekonstrukce. Barokní jednodlní kostel o půdorysu rovnoramenného trojúhelníku byl v roce 1958 zapsán na státní seznam kulturních památek (Dolejší, 2002).

S katastrálním územím Andělské Hory těsně sousedí vojenský újezd Hradiště. Jedná se o největší vojenský újezd v České republice. Založen byl v roce 1953 a jeho vznik ovlivnilo výrazně okolní krajinu i obce. Zanikla velká řada obcí, osad i významných památek, které je možno dnes vidět pouze na dobových fotografiích a mapách. Vznik vojenského újezdu v Doupovských horách neměl jen negativní dopad. Došlo k přirozené k sukcesi krajiny, která nebyla ovlivněna člověkem. Doupovské hory včetně vojenského újezdu Hradiště patří mezi Evropsky významné lokality a jsou evidovány jako významná ptačí oblast v rámci soustavy NATURA 2000 (Sedláček, 1998).

Důležitým prvkem v krajině jsou také smírčí kříže a hraniční kameny, kterých najdeme v západních Čechách nespočet. Jsou odkazem paměti krajiny, svědkové starých časů. Jednotlivé kříže i kameny se od sebe liší velikostí, tvarem i způsobem řemeslného zpracování. Odlišnost lze spatřit také napříč kraji. Jedná se o cenné historicko – umělecké prvky v krajině, jejichž původ není zcela známý. Existuje hned několik teorií. Významnou teorií je smírčí význam, kdy byly kříže součástí smírčích smluv. Od pradávna je také symbol kříže spojován se smrtí. Proto řada smírčích křížů byla postavena k upomínce smrtelné události. Kříže mají silný vztah k místu a nejbližšímu okolí. V dnešní době se však na tento vztah často zapomíná a kříže jsou přemísťovány v důsledku rozrůstající nové zástavby. Tím se sice zachová samotná památka, ale je nadobro přetřhán vztah k danému místu a k dané krajině. Jedná se o vztah nepřenositelný. Kamenné kříže a kameny měly také praktický význam. Sloužily k vyznačení hranic pozemků a byly významnými orientačními body. Měly taktéž mystický význam. Často o nich vznikaly legendy a nejrůznější pověsti. Smírčí kříže jsou často spojovány s misí Cyrila a Metoděje, ale většina křížů na území České republiky se datuje do období pozdního středověku a raného novověku (Urfus a kol., 2001).

Smírčí kříže a hraniční kameny se řadí mezi nejstarší drobné památky, a proto je nutné o ně pečovat. Bohužel mnoho těchto památek bylo zničeno. Často ustoupily moderní době nebo se staly obětí zlodějů. To se bohužel stalo i v případě smírčího kamene mezi bývalou osadou Stichlův mlýn a Činovem. Smírčí kámen byl ukraden v roce 2008, ale již v následujícím roce zde byla umístěna kopie. Tento kámen je typologicky podobný runovým kamenům, které se vyskytují zejména ve skandinávských zemích. Výjimečné bylo i samotné zpracování kamene, které se lišilo od ostatních křížových kamenů v České republice. Tvar kamene je ojedinělý také v rámci okresu Karlovy Vary. Je důležité tyto prvky navrátit zpátky do krajiny, i když se jedná o kopii. Jsou důležitým odkazem historie, na který by se nemělo zapomínat. V Andělské Hoře se dále nachází zdařilá kopie kříže z roku 1533. Kříž byl postaven k upomínce popravy Adama Vildštejna. V obci lze spatřit také pamětní kříž. Tyto kříže se obvykle stavěly na místě, kde došlo k úmrtí. Jednalo se nejčastěji o úmrtí přirozenou smrtí nebo o zásah přírodních živlů. Zdejší pamětní kříž zde byl postaven k upomínce úmrtí mladého chlapce (Urfus a kol., 2001).

4.1.2 Stichlův mlýn a kaple Panny Marie

Název pochází od prvního majitele mlýna, kterým byl německý mlynář Stiechl. Podle něho byla pojmenována také pozdější osada. Samotný objekt mlýna pochází z roku 1660. Jeho zkázu znamenal požár v roce 1932 a v současné době z něj zbyly pouze ruiny. Dnes již zaniklá osada Stichlův mlýn patřila pod správu obce Andělská Hora a Činov. V osadě se nacházelo několik obytných domů, dva hostince a černínská myslivna. V roce 1851 byla v osadě postavena kaple Panny Marie. Kapli nechal postavit tehdejší majitel osady J. Schöttner. Jedná se o kapli s půlkruhovým presbytářem s břidlicovou sedlovou střechou, která byla původně šindelová. Na střeše se nacházela zvonička. Kaple byla v letech 2009 – 2011 kompletně rekonstruovaná. Velkou zkázu pro celou osadu znamenal odsun německého obyvatelstva, jelikož osada nebyla již nikdy dosídlena. Konečný zánik však znamenal vznik vojenského újezdu Hradiště v 50. letech minulého století (Vyčichlo, 2015).

4.1.3 Šemnická skála

Další výraznou krajinnou dominantou je Šemnická skála nedaleko Andělské Hory. Od roku 1974 je území součástí CHKO Slavkovský les a od roku 1933 přírodní památkou. Šemnická skála je tvořena znělcovým skalním kuzelem s příkrými suťovými stěnami, na kterých roste významná teplomilná bylinná i křovinná společenstva a suťové lesy. Příkladem je kokořík vonný (*Polygonatum odoratum*), lilie zlatohlavá (*Lilium martagon*), tařice skalní (*Aurinia saxatilis*) či lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*). Ve stromovém patře jsou zde nejčastěji zastoupeny následující dřeviny: javor mléč (*Acer platanoides*), javor klen (*Acer pseudoplatanus*), lípa srdčitá (*Tilia cordata*) a dub zimní (*Quercus petraea*). V menší míře je zde také zastoupen jilm horský (*Ulmus glabra*) a jedle bělkokorá (*Abies alba*). Problémem je šíření invazivních druhů, jedná se zejména o douglasku tisolistou (*Pseudotsuga menziesii*). Hnízdí zde také chráněný výr velký - *Bubo bubo* (Zahradnický a kol., 2004).

Původně se zdejšímu místu říkalo Panenský skok podle legendy o krutém hradním pánu a mladé panně, která zde našla útočiště, zatímco hradní pán se zřítíl ze skály i se svým koněm. Díky tomu byl celý kraj osvobozen od jeho kruté vlády. Pozdější název Heřmanův kámen byl odvozen od majitele zdejšího panství – Heřmana Černína. Dnešní název Šemnická skála se používá až od 19. století (Sedláček, 1998).

Z vrcholu skály je daleký výhled do okolní krajiny. Lze zde spatřit hřeben Krušných hor, Doupovské hory vulkanického původu i krásy středního Poohří.

Báseň Amor krajinářem napsal J. W. Goethe (2017).

„Sedím z rána na temeni skály
do mlhy své upíraje oči;
jako sukno šedě pobarvené,
všechno v mlze do šíře a výše.“

4.1.4 Beraní Dvůr – kaple Křížové cesty

Kaple Křížové cesty byla postavena v roce 1837 v blízkosti rozcestí severně od osady Beraní Dvůr. Kapli postavil Michael Lang. I zde se výrazně podepsal odsun německého obyvatelstva a kaple postupně chátrala, až v druhé polovině 20. století byla zcela pobořena. Vnitřní vybavení bylo rozkradeno. Jednalo se zejména o dřevěnou sochu sv. Jana Nepomuckého. Dnes se zde nacházejí pouze zbytky vyskládaného zdiva z původních kamenů a lavičky. Na nedalekém stromě je vybudován prozatímní oltář s křížem (Gnirs, 1996).

4.1.5 Skalky skřítků

Pod tímto poetickým názvem se skrývá národní přírodní památka na západním okraji Doupovských hor nedaleko obce Dubina. Jedná se o významnou geologickou lokalitu. Pozoruhodné dutiny ve skalních stěnách kruhového nebo oválného průřezu o průměru až 1,5 metrů, jsou opředeny mnoha tajemstvími a pověstmi. Tyto pseudokrasové dutiny, které byly vytvořeny ve vulkanické brekcii, jsou místy hluboké až 5 metrů. Podle pověsti zdejší jeskyně obývali mírumilovní skřítkové, kteří dali dnešní národní přírodní památce název. Skřítkci zde střežili poklad a žili se zdejšími obyvateli v míru a klidu. Skřítkci pomáhali lidem z okolí při práci, oni jim na oplátku nechávali část svého jídla. Jenže lidé byli čím dál tím více lakomí a vypočítaví, a tak se jednoho dne skřítkci rozhodli opustit skalky a od té doby je již nikdo neviděl (Zahradnický a kol., 2004).

Jednou z teorií vzniku skalních dutin je, že vznikly vyhnitím třetihorních stromů, které strhl lahar. Jedná se o tekoucí směs sopečného popela, úlomků ztuhlé lávy a vody. Další teorie se přiklání k tomu, že došlo k selektivnímu zvětrávání hornin a tím se otevřely plynové dutiny, které byly uzavřené v sedimentech. Následovala vodní eroze (Zahradnický a kol., 2004).

Nachází se zde převážně květnaté bučiny. Lze zde spatřit řadu hajních rostlin. Příkladem je jaterník podléška (*Hepatica nobilis*), plicník lékařský (*Pulmonaria officinalis*), prvosenka jarní (*Primula veris*) a sasanka pryskyřníkovitá (*Anemone ranunculoides*). Dále zde rostou vzácné a ohrožené druhy jako lilie zlatohlavá (*Lilium martagon*) a okrotice dlouholistá (*Cephalanthera longifolia*). Skalky skřítků jsou jediným místem v severozápadních Čechách, kde se vyskytuje lomikámen trsnatý křehký (*Saxifraga rosacea* subsp. *sponhemica*). Skalky a přilehlé okolí jsou

místem výskytu řady ptáků. Jedná se zejména o žlunu šedou (*Picus canus*), lejska malého (*Ficedula parva*) a lejska černohlavého (*Ficedula hypoleuca*). Žije tu celá řada dalších živočichů, včetně chráněných motýlů (Zahradnický a kol., 2004).

5 Diskuze

Cílem celého projektu bylo navrhnout malebné a poetické prvky, které obohatí zdejší krajinu. Hlavním úkolem bylo skloubit pohled krajináře a zahradního architekta s pohledem básníka. Je důležité, aby oba dva aspekty byly v souladu. V první části projektu převažuje racionální pohled krajinného architekta, jehož snahou je nejprve podrobně zmapovat území. Mezi nejdůležitější analýzy patří SWOT analýza, díky níž se zhodnotí nejen silné a slabé stránky řešeného území, ale také příležitosti a hrozby. Neméně důležitá je podrobná fotodokumentace celé oblasti. Návrh taktéž musí být podložený podrobnou analýzou přírodních podmínek a zeleně obecně. K tomuto účelu slouží inventarizace dřevin, která určila nejen složení dřevin v dané oblasti, ale také jejich sadovnickou hodnotu. Další analýzou, z které vychází samotný návrh, je analýza historická. Je nezbytné zmapovat vývoj území napříč stoletími (časem). Jen díky tomu lze zjistit, jak se krajina a na ní navazující sídla vyvíjela a měnila. Díky této analýze lze také zjistit, které vesnice nebo památky zanikly. Zde byl vývoj velmi ovlivněn po druhé světové válce, kdy došlo k odsunu německého obyvatelstva. Postupně začali některé vesnice a osady chátrat, až zanikly úplně. Stejný osud potkal i některé drobné památky, ke kterým neměli noví obyvatelé vztah, a proto začaly postupně zanikat.

Následuje další část, která je věnována samotným návrhům. Nejprve byl definován celková koncept a stanoveny základní myšlenky projektu. Dále jsou pak uvedeny jednotlivé návrhy. U každého návrhu je vyobrazen nebo popsán současný stav. Následuje samotný návrh. Zde se začíná prolínat poetický aspekt, kdy jsou mezi jednotlivé návrhy včleněny verše. Mají za úkol vyzdvihnout poetickou a malebnou část krajiny i celé diplomové práce. Někdy se citlivým začleněním drobných prvků dosáhne mnohem většího efektu i užitku, než megalomanskými návrhy. Příkladem může být navrhovaný třešňový sad nedaleko obce Šemnice. Vznikl tak přirozený přechod krajiny do intravilánu obce. Sad bude také plnit funkci naučnou a rekreační. Sladkým bonusem jsou pak samotné plody třešní. Mezi další drobné prvky, které nejen přispějí k malebnosti krajiny, ale také k většímu komfortu návštěvníkům patří například lesní studánka nebo lavičky.

Aby navrhované prvky opravdu byly malebným aspektem krajiny, je důležité, aby se zde opět promítla racionální stránka a tou je péče o zeleň. Těžko může být alej poetickým prvkem, když se zanedbá povýsadbová a následná péče.

6 Závěr

Cílem předložené diplomové práce bylo podat ucelený pohled na téma poetika a malebnost v krajině. Literární rešerše sloužila k lepšímu pochopení základních pojmů jako je krajina a její struktury a typologie. Neméně důležitým termínem je pojem krajinný ráz. Nezbytnou součástí k pochopení celé problematiky je porozumět, jak se vyvíjel názor na krajinu i jednotlivé její prvky napříč stoletími. V další kapitole je popsána cesta Karla Hynka Máchy českou krajinou v druhé polovině 19. století. Na tuto část navazuje autorčino putování na místa, které absolvoval Karel Hynek Mácha při své cestě z Prahy do Krkonoš. Jedná se o velmi důležitou část, která se nachází na pomezí literární rešerše a projektu. Cílem bylo se naučit vnímat krajinu jinak. Pokusit se jí vnímat jen pomocí vlastních očí a skic. Tyto poznatky byly následně využity v samotném projektu

Samotný projekt byl umístěn do okolí Andělské Hory. Jedná se o místo autorce dobře známé, jelikož pochází z nedalekých Karlových Varů. Projekt má dvě zásadní části. V první části byly provedené podrobné analýzy, které jsou nezbytnou součástí každého projektu. V druhé části jsou vypracovány jednotlivé návrhy, které jsou doplněny o verše. Mezi nejdůležitější analýzy patří analýzy historické. Je důležité zmapovat, jak se vyvíjelo území napříč stoletími. Jak je dobře patrné, na celém území se výrazně projevil poválečný odsun německy mluvícího obyvatelstva. Následkem byl zánik několika obcí i drobných prvků sakrální architektury. Příkladem je Stichelův mlýn nebo kaple Křížové cesty v osadě Beraní Dvůr. Noví obyvatelé se postupně museli vytvářet nový vztah ke svému okolí i krajině. Na základě historické analýzy byla také obnovena cesta, která spojuje Beraní Dvůr a východní část obce Dubina. Cesta nejenom rozčlení velkou plochu polí, ale také zlepší prostupnost krajiny a zvýší se bezpečnost návštěvníků, kteří nyní museli chodit po velmi frekventované silnici. Cílem projektu bylo navrhnout prvky, které nejen obohatí místní krajinu, ale mají také přimět k zamyšlení. Je velmi důležité, aby se nezapomínalo na historický odkaz nejen místní krajiny, ale také našich předků. Projekt podpoří *genia loci* zdejší krajiny, ale také zpříjemní pobyt návštěvníkům pomocí laviček, studánek a dalších prvků. Co by to totiž bylo za krajinu bez lidí. Jednalo by se o krajinu bez duše.

Na závěr je nutné říci, že je třeba ke krajinným projektům přistupovat komplexně. Na krajinu je potřeba se nejen dívat očima krajinářů, ekologů či místních zemědělců, ale čas od času není od věci se na věc kouknout i z jiné optiky a to například pohledem již zmiňovaného básníka, cestovatele a malíře Karla Hynka Máchy.

7 Seznam literatury

BARTOŠ, M. 2014. Příběh Luční boudy. Správa Krkonošského národního parku. Vrchlabí. 147 s. ISBN 978-80-87706-45-9

BRYAN, C. K. 2013. Gardens of the Renaissance. J. Paul Getty Museum. Los Angeles. 100 p. ISBN 978-1-60606-143-5

CÍLEK, V. 2012. Prohlédni si tu zemi. Dokořán. Praha. 261 s. ISBN: 978-80-7363-419-3

CÍLEK, V. 2010. Krajiny vnitřní a vnější. Dokořán. Praha. 269 s. ISBN: 80-7363-042-7

CÍLEK, V. 2013. Krajiny domova. Albatros. Praha. 221 s. ISBN: 978-80-00-03335-8

CÍLEK, V. 2014. Posvátná krajina – eseje o místech, silách a dracích. Malvern. Praha. 178 s. ISBN: 978-80-87580-72-1

CLARK, K. 1976. Landscape into Art. Harper and Row, New York City. 248 p. ISBN: 80-86064-68-9

CLONINGER C. R., PRZYBECK, T. R., SVRAKIC, D. M., WEZTEL, R. D. 1994. The temperament and character inventory (TCI): A guide to its development and use. Washington University Center for Psychobiology of Personality. Washington. 184 p. ISBN: 0964291711

ČÁKA, J. 2006. Poutník Mácha. Knihkupectví Mária Olšanská. Příbram. 189 s. ISBN:80 902362-9-4

ČESKO. Zákon č. 114 ze dne 19. února 1992 o ochraně přírody a krajiny. In: Sbíрка zákonů České a Slovenské federativní republiky. 1992. částka 28. S. 666-692.

DOLEJŠÍ, J. 2002. Alchymistické zahrady Čech. MH Beroun. Beroun. 154 s. ISBN: 80-903023-8-6

EVROPSKÁ UNIE. Evropská úmluva o krajině

FIALOVÁ, K.; SLUNEČKO, M. 2012. Magické hory. Albatros Media a.s. Praha. 125 s. ISBN: 978-80-7448-027-0

FIALOVÁ, K.; SLUNEČKO, M. 2013. Magické hory. Albatros Media a.s. Praha. 133 s. ISBN: 978-80-7448-036-2

FILLA, E. 1959. Jan van Goyen – Úvahy o krajinářství. SNKLHU. Praha. 229 s.

GOETHE, J. W. von. 2017. Goethes Werke. Hansebooks. Norderstedt. 606 s. ISBN: 9783741124846

GNIRS, A. 1996 : Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad. Oldenbourg. München. 262 s. ISBN:3-486-56170-7

JARVIS, R. 2004. The Romantic Period: The Intellectual & Cultural Context of English Literature 1789-1830. Routledge. Abingdon-on-Thames. 232 p. ISBN: 0582382394

KŇAP, J., TŮMA, J. 2010. Cesta Karla Hynka Máchy – putování po přírodních krásách a historických zajímavostech Máchovy stezky a jejím okolí. Karpana. Praha. 186 s. ISBN: 978-80-903952-9-9

KOLÁČEK, L. 2015a. Český ráj: kde bory šumí po skalinách. Regia s. r. o. Praha. 255 s. ISBN: 978-80-87866-17-7

KOLÁČEK, L. 2015b. Tajemné stezky Krkonoše – Rájem i peklem Obřích hor. Regia s. r. o. Praha. 263 s. ISBN: 978-80-87866-11-5

LÖW, J.; MÍCHAL, I. 2003. Krajinný ráz. Lesnická práce. Kostelec nad Černými lesy. 552 s. ISBN: 80-86386-27-9

MÁCHA, K. H. 1959. Pout' krkonošská. Lidová demokracie. Praha.

MÁCHA, K. H. 2012. Poutě mé. Slovart. Praha. 255 s. ISBN: 978-80-7391-593-3

MALCOLM, A. 1999. Landscape and Western Art. Oxford University Press. Oxford. 248 p. ISBN: 0192842331

MENCLOVÁ, D., MÍKA, A. 1961. Bezděz – státní hrad a památky v okolí. Sportovní a turistické nakladatelství. Praha. 48 s.

NORBERG - SCHULZ, CH. 1979. Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture. Rizzoli. New York. 216 p. ISBN: 978-0847802876

OTRUBA, I. 2005. Krása anglických zahrad. Era. Praha. 159 s. ISBN: 80-7366-030-X

ROUSSEAU, J. J. 1929. Vyznání díl I. Mládí. Julius Albert. Praha. 340 s.

SEDLÁČEK, A. 1998. Hrady, zámky a tvrze Království českého; díl 13. Argo. Praha. 258 s. ISBN 80-7203-185-6

SCHAMA, S. 1996. Landscape and Memory. Vintage. New York. 672 p. ISBN: 978-0679735120

SIMONDS, J. O., STARKE, B. 2013. Landscape Architecture: A Manual of Environmental Planning and Design. McGraw-Hill Professional. New York. 432 p. ISBN: 978-0071797658

SKÁCEL, J. 1995. Básně I. Blok. Brno. 285 s. ISBN: 80-7029-119-2

STIBRAL, K. 2005. Proč je příroda krásná? Dokořán. Praha. 202 s. ISBN: 80-7363-008-7

SUSA, Z. 2010. Krkonošská pout'. Susa. Středokluky. 365 s. ISBN: 978-80-86057-65-1

TODOROV, T. 1996. Dobyť Ameriky: problém druhého. Mladá fronta. Praha. 320 s. ISBN: 80-204-0582-8

URFUS, V., VÍT, J., WIESNER, S. 2001. Kamenné kříže Čech a Moravy. Argo. Praha. 475 s. ISBN: 80-7203-370-0

VĚTVIČKA, V. 2010. Poutník okouzlený rodnou zemí. Vašut. Praha. 298 s. ISBN: 978-80-7236-700-9

VĚTVIČKA, V. 2014. Cestou necestou českou krajinou. Vašut. Praha. 216 s. ISBN: 978-80-7236-896-9

ZAHRADNICKÝ, J., MACKOVČIN, P. (eds.). 2004. Plzeňsko a Karlovarsko. Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky. Brno. 588 s. ISBN 80-86064-68-9

Internetové zdroje

Obec Andělská Hora. Současnost obce [online]. 2017. [cit. 2017-2-9]. Dostupné z <http://www.andelskahora.cz/informace-o-obci/soucasnost/>

VYČICHLO, J. Památky a příroda Karlovarska [online]. [cit. 2016-4-5]. Dostupné z <http://www.pamatkyapriodakarlovarska.cz/stichluv-mlyn-kaple-panny-marie>

8 Přílohy

Příloha 1: Lokalizace a širší vztahy

Příloha 2: Historická analýza Andělská Hora

Příloha 3: Historická analýza Stichlův mlýn

Příloha 4: Historická analýza Beraní Dvůr

Příloha 5: Přírodní podmínky

Příloha 6: Krajinný ráz

Příloha 7: Fotodokumentace – pozitivní prvky

Příloha 8: Fotodokumentace – negativní prvky

Příloha 9: Inventarizace dřevin

Příloha 10: Inventarizace dřevin

Příloha 11: Inventarizace dřevin

Příloha 12: Inventarizace dřevin

Příloha 13: Inventarizace dřevin

Příloha 14: Inventarizace dřevin

Příloha 15: Swot analýza

Příloha 16: Současný stav

Příloha 17: Limity území

Příloha 18: Plán kácení

Příloha 19: Plán kácení

Příloha 20: Plán kácení

Příloha 21: Plán kácení

Příloha 22: Plán kácení

Příloha 23: Plán kácení

Příloha 24: Koncept

Příloha 25: Návrh Andělská Hora – rozptýlená zeleň

Příloha 26: Návrh Andělská Hora – přístup ke zřícenině

Příloha 27: Návrh Aleje

Příloha 28: Návrh Andělská Hora – hrušňová alej

Příloha 29: Návrh Andělská Hora – hrušňová alej, detail

Příloha 30: Návrh skládka – clonící zeleň

Příloha 31: Návrh Stichlův mlýn – lesní studánka

Příloha 32: Návrh - remízek

Příloha 33: Návrh Beraní Dvůr – rozptýlená zeleň

Příloha 34: Návrh Beraní Dvůr – kaple Křížové cesty

Příloha 35: Návrh Beraní Dvůr – zvonička

Příloha 36: Návrh Beraní Dvůr – cesta

Příloha 37: Návrh Šemnice – zachování průhledů

Příloha 38: Návrh Šemnice – třešňový sad

Příloha 39: Návrh Šemnice – zemědělský areál

Příloha 40: Návrh – nadhledová perspektiva

Příloha 41: Výsadba dřevin

Příloha 42: Výsadba dřevin – tabulky

Příloha 43: Výsadba dřevin – textová zpráva